

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برنامه ریزی منطقه ای

گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری

حسین نظم فر

طرح موضوع

• **ضرورت توسعه متعادل**

- از دیدگاه تأمین عدالت اجتماعی به منظور برخورداری عادلانه و مناسب مناطق مختلف از امکانات
- ملاحظات سیاسی به عنوان عاملی برای کاهش ناآرامیهای سیاسی
- ملاحظات اقتصادی و اجتماعی به منظور جلوگیری از مهاجرت و تمرکز

موضوعات پیشنهادی سمینار

۱- منطقه بندی و اصول آن

۲- تبیین مفهوم منطقه

۳- سابقه برنامه ریزی منطقه ای در ایران

۴- سابقه آمایش سرزمین در ایران و جهان

۵- نظریه های توسعه منطقه ای

۶- تحلیل ساختار فضایی منطقه

۷- تبیین مفهوم حوزه های همگن و فضاهاى برنامه ریزی

۸- راهبردهای آمایشی هیلهورست

۹- اصول آینده نگری در برنامه ریزی منطقه ای

الگوهای برنامه ریزی

خواستگاه اصلی	نوع هدف	نوع برنامه ریزی	افق برنامه	
ترسیم چشم انداز	هدفهای آرمانی	آرمانی	۲۵-۴۰ ساله	هنجاری
تعیین راهبردها	هدفهای کیفی	توسعه ای	۱۰-۲۰ ساله	
سیاستهای اجرایی	هدفهای کمی	جامع	۳-۷ ساله	عملکردی
بودجه عملیاتی	هدفهای عملیاتی	اجرایی	یکساله	

برنامه ریزی از دیدگاه مکانی

National planning برنامه ریزی ملی

Regional planning برنامه ریزی منطقه ای

Urban Planning برنامه ریزی شهری

Rural Planning برنامه ریزی روستایی

برنامه ریزی از
دیدگاه مکانی

برنامه ریزی از نظر مدت اجرا

بلند مدت

استراتژیک ۱۰-۲۰ سال

میان مدت

برنامه های عمرانی ۴-۷ سال

کوتاه مدت

برنامه های سالانه ۱-۲ سال

برنامه ریزی از
نظر مدت اجرا

رویکردهای نظری

توسعه و برنامه ریزی

پیامد فضایی دیدگاههای متفاوت نسبت به توسعه و برنامه ریزی

نگاه خرد

تعامل فضا و فعالیت، حداکثر کردن سود بنگاه

نگاه کلان

پراکنش غیر هماهنگ فعالیت در فضا

نگاه توسعه

رابطه انسان و فعالیت و پراکنش غیر هماهنگ فعالیت در فضا

نگاه آمایش

تعادل بین سه عنصر انسان و فضا و فعالیت (چیدمان منطقی)

دگرگونی در مفهوم توسعه

توسعه به معنی رشد اقتصادی
و سرانه درآمد ملی

توسعه به معنی تامین حداقل
نیازها

توسعه به معنی توزیع متعادل
فعالیت های تولیدی

رشد اقتصادی
بی عدالتی و شکاف فقر و غنا

توسعه پایدار و توسعه انسانی

عدم برخورداری عادلانه
مناطق، خطرات زیست محیطی

مغفول ماندن فرهنگ ، انسان و
مسائل آزادیهای اجتماعی

انسان محور توسعه است
و حفظ محیط زیست

رشد و توسعه اقتصادی

رشد اقتصادی "به تعبیر ساده عبارتست از افزایش تولید در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه

رشد اقتصادی

توسعه اقتصادی "عبارتست از رشد همراه با افزایش ظرفیتهای تولیدی اعم از ظرفیتهای فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید حاصل خواهد شد اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی نیز متحول خواهند شد

توسعه اقتصادی

راهبردهای کلان توسعه

راهبرد توسعه با جهت گیری رشد

راهبرد توسعه با جهت گیری اشتغال

راهبرد توسعه با جهت گیری رفع فقر

راهبرد توسعه با جهت گیری تامین نیازهای اساسی

برنامه ریزی منطقه ای به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار

تعریف برنامه ریزی منطقه ای

برنامه ریزی منطقه ای

کوششی است متشکل و منظم برای انتخاب بهترین راه ها و روش ها به منظور رسیدن به هدفهای خاص در یک منطقه

تعریف برنامه ریزی منطقه ای

برنامه ریزی منطقه ای

روندی است که هدف آن برقرار ساختن توازن مکانی در توسعه اقتصادی و اجتماعی است برنامه ریزی منطقه ای فرایندی است در جهت تنظیم و هماهنگ کردن برنامه های مختلف اقتصادی اجتماعی با نیازها و امکانات هر منطقه و مکان

وظیفه برنامه ریزی منطقه ای

برنامه ریزی منطقه ای باید به سه سؤال اساسی پاسخ دهد:

✓ در حال حاضر منطقه چه موقعیتی دارد؟

✓ (ارایه تحلیل از نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصتها و تهدیدها)

✓ منطقه به کجا می خواهد برود؟

✓ (چشم انداز، اهداف اصلی، اولویت های مبتنی بر جهت گیری های آمایش)

✓ منطقه چگونه به اهداف تعیین شده دست می یابد؟

رسالت برنامه ریزی منطقه ای

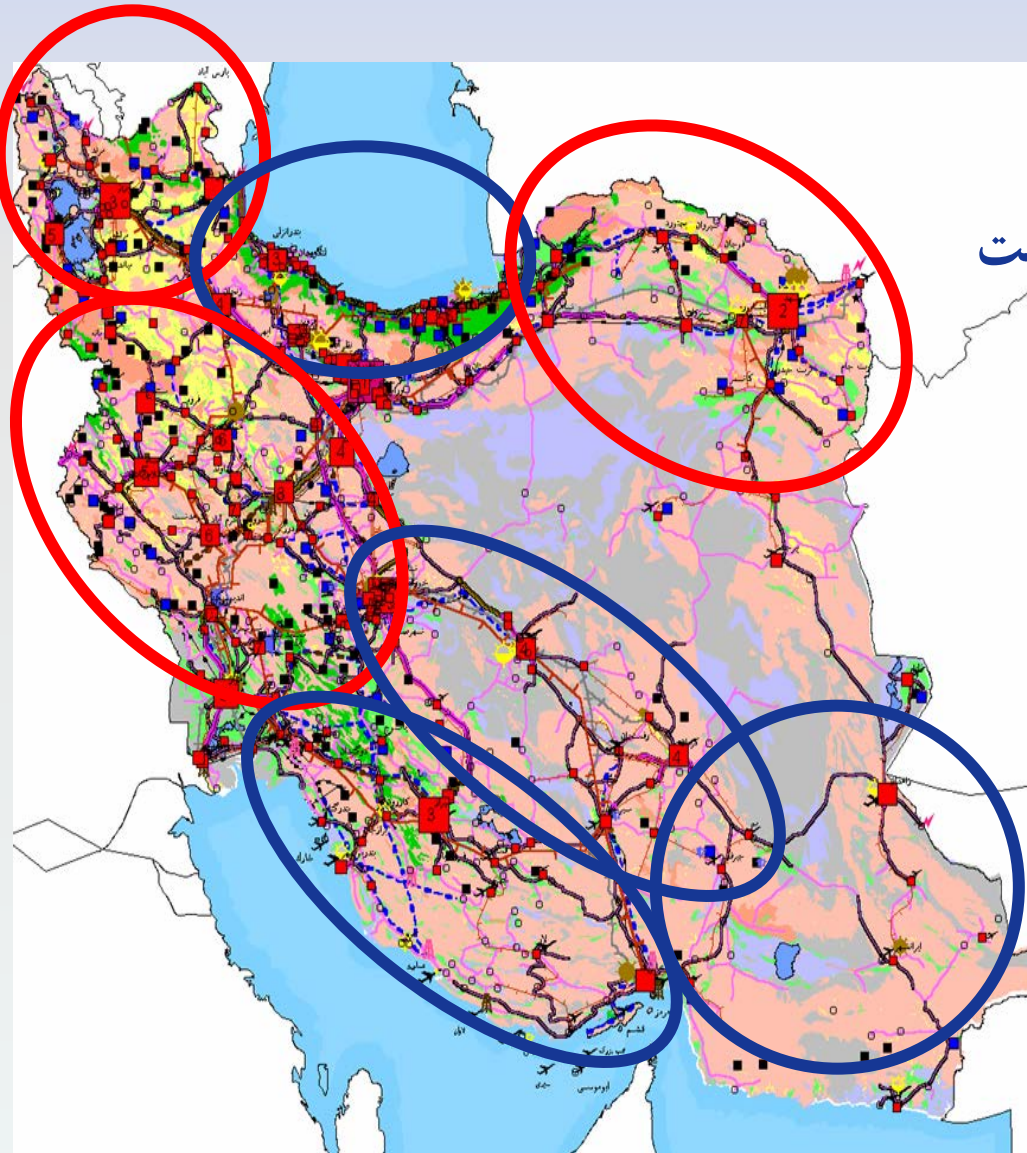
➤ عدالت اجتماعی از دیدگاه دسترسی عادلانه و توزیع فضایی دستاوردهای توسعه

➤ کارآیی بیشتر ناشی از برقراری و تقویت پیوندها و ایجاد یکپارچگی فضایی

➤ پایداری به عنوان برآیند عدالت اجتماعی، کارآیی اقتصادی و تعادل بوم شناختی
با در نظر داشتن عدالت بین نسلی

➤ کیفیت زندگی در فضاهای کلان تا خرد منطقه ناشی از مجموعه ای از فرصتهای درآمدی،
برخورداری از شرایط امن، دسترسی به خدمات، تأمین نیازهای اساسی، نگاهداشت طبیعت
و میراث فرهنگی و حفظ و اعتلای هویت منطقه ای

مفهوم منطقه

دیدگاه عینی Objective view :
معتقد به ترسیم مرز بین مناطق هستند
تعیین منطقه از نظر این گروه یک هدف است

دیدگاه ذهنی Subjective view :
معتقدند منطقه وسیله ای برای رسیدن
به هدف است بیشتر جغرافیدانان امروزی
معتقد به دیدگاه ذهنی هستند

مفهوم منطقه و برنامه ریزی منطقه ای

ساختار اقتصادی-اجتماعی و فضایی همگن

دست کم یک مرکز داشته باشد

منطقه: یک محدوده مشخص جغرافیایی که در آن کارکردهای همسان و ویژگی های جغرافیایی، اقتصادی، انسانی و اجتماعی مشترک وجود دارد

وسعت آن طوری باشد که بتوان توزیع جمعیت، فعالیت انسانی و... را در آن مقیاس بررسی کرد

متمرکز باشد و برای حل مسائل اقتصادی و برنامه ریزی دارای وحدت رویه باشد

مفهوم و تعریف منطقه

ساده ترین تعریف از هیران دی. دیاس و همکارانش است و منطقه را زیر بخش کشور بر مبنای توزیع جمعیت ، وضعیت آب و هوایی ، پوشش گیاهی و ... می دانند.

منطقه از دیدگاه جغرافیدانان

منطقه از دیدگاه جغرافیدانان انواع مختلفی دارد بسته به معیارهای مورد

استفاده در مرزبندی :

مناطق جغرافیایی طبیعی

مناطق اقتصادی

مناطق اجتماعی و فرهنگی

شاخصهای منطقه بندی سرزمین

- شرایط طبیعی
- وسعت کشور
- درجه همگنی جامعه
- شاخصهای توسعه اقتصادی
- تحرک عوامل تولید
- تحرک کالاها
- مرزهای سیاسی و اداری

انواع مناطق

- منطقه همگن
- منطقه قطبی
- منطقه برنامه ریزی

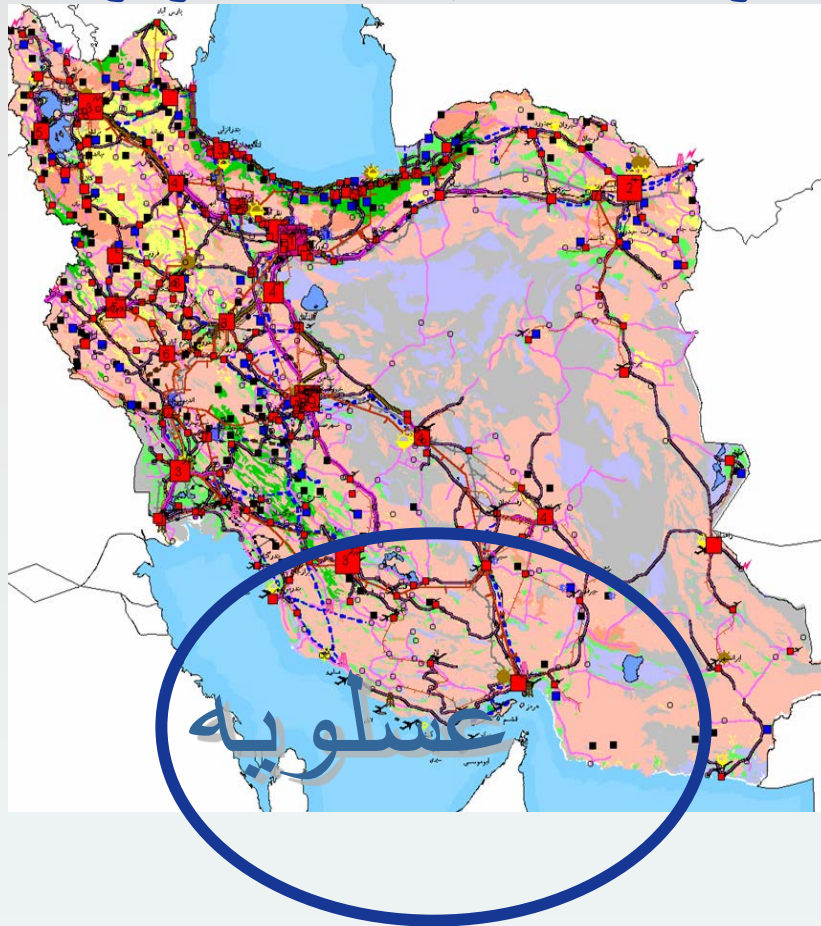
منطقه همگن

به قسمتی پیوسته از سرزمین اطلاق می شود که بعضی از خصوصیات
جغرافیایی و طبیعی در آن منطقه همگن باشند

منطقه قطبی

قسمتی پیوسته از یک سرزمین است که در آن فعالیت های اقتصادی - اجتماعی و جمعیتی در اطراف یک قطب و یا یک مرکز به هم پیوسته صورت می گیرد.

مناطق برنامه ریزی

مناطق هستند که بعضی از همبستگیها و یا وحدت در تصمیمات اقتصادی خودشان را نشان میدهند

لوئیس کیبل: منطقه برنامه ریزی باید به اندازه ای بزرگ باشد تا بتواند تغییرات اصلی را در توزیع جمعیت و مشاغل در داخل مرزهای خودش نشان بدهد و به اندازه ای کوچک باشد که بتواند مسائل برنامه ریزی را بصورت جامع مورد توجه قرار دهد.

ویژگیهای مناطق برنامه ریزی

- ۱- برای تصمیمات و سرمایه گذاری های اقتصادی باید اندازه مناسبی داشته باشد
- ۲- بایستی بتواند نیازهای انسانی و منابع لازم را برای سرمایه گذاریها بخصوص برای صنایع تامین کند
- ۳- بایستی یک ساخت اقتصادی همگن یا متجانس داشته باشند
- ۴- حداقل دارای یک قطب توسعه باشد

روشهای منطقه بندی

- روش وزن بندی شاخصها
- روش تحلیل عاملی
- روش تحلیل جریانها
- روش تحلیل جاذبه ها
- روش مناطق همگن

برنامه ریزی منطقه ای در ایران

منشا برنامه ریزی منطقه ای

اولین قدم ۴ هزار سال پیش در **مصر**، اطراف رود نیل، ایجاد سیستم آبیاری **مصریها** و **یونانیها** با ایجاد سد و کانال خاکی و سنگی منطقه بزرگی را آبیاری کردند

در **ایران** قدیم ۲ هزار سال پیش در اطراف خوزستان و فارس سیستم آبیاری مدرن بوجود آمد

در زمان **رومیان** غیر از توسعه و آبادانی شهرها، جاده های نظامی نیز در دستور کار قرار گرفت که منجر به ایجاد شبکه ارتباطات اقتصادی اجتماعی گردید و به تدریج باعث روابط **شرق و غرب** گردید

برنامه ریزی منطقه ای در **قرن بیستم** و بعد از **جنگ جهانی دوم** عملاً بوجود آمد که نظریه های ابرکرامبی، فن تونن، لوش، فرانسوا پرو، ایزارد، هاگت، گدس، مامفورد، جان فریدمن، دیکنسن، جان گلیسون، پتر هال، دیوید هاروی، راندینلی و ... باعث توسعه برنامه ریزی منطقه ای گردید

برنامه ریزی منطقه ای در ایران

با هدف طرح نقشه اقتصادی کشور برنامه هفت ساله کشاورزی	تاسیس شورای اقتصاد تشکیل کمیسیون تهیه محصولات	فروردین ۱۳۱۶ مهر ۱۳۱۶
تدوین اولین برنامه ۷ ساله درخواست وام از بانک جهانی نیاز به برنامه دقیق هزینه	هیئت عالی برنامه	مرداد ۱۳۲۵
تهیه برنامه توسعه و عمران ایران ارائه برنامه ۷ ساله عمرانی به مجلس	شرکت موريس نورسن	مرداد ۱۳۲۶ اردیبهشت ۱۳۲۷
	تشکیل اداره دفتر برنامه عقد قرارداد با شرکت ماورای بحار	مهر ۱۳۲۷ مهر ۱۳۲۷
لایحه اجرای برنامه ۷ ساله ۱۳۳۵-۱۳۲۷ به تصویب مجلس رسید		بهمن ۱۳۲۷

و ایران رسماً دارای برنامه و سازمان برنامه شد

برنامه های عمرانی قبل از انقلاب

وضعیت	نوع برنامه	هدف کمی	اعتبار (میلیارد ریال)	مدت برنامه	دوره زمانی	برنامه
مصوب مجلس	مجموعه طرحها	ندارد	۲۱	۷	۱۳۲۷-۱۳۳۴	اول
مصوب مجلس	مجموعه طرحها	ندارد	۸۴	۷	۱۳۴۱-۱۳۳۴	دوم
مصوب مجلس	جامع	٪۶	۲۳۰	۵.۵	۱۳۴۶-۱۳۴۱	سوم
مصوب مجلس	جامع	٪۴.۹۰	۵۶۸	۵	۱۳۴۷-۱۳۵۱	چهارم
مصوب مجلس	جامع	٪۲.۱۱	۱۵۶۰	۵	۱۳۵۲-۱۳۵۶	پنجم
مصوب مجلس	جامع	٪۹.۲۵	۲۶۲۶	-	۱۳۵۴	پنجم اصلاحی
مصوب مجلس	جامع	-	۷۱۴۳	۵	۱۳۶۱-۱۳۵۷	ششم

برنامه های عمرانی بعد از انقلاب

وضعیت	نوع برنامه	هدف کمی	اعتبار (میلیارد ریال)	مدت برنامه	دوره زمانی	برنامه
مصوب هیات دولت	جامع	۸.۴	۸.۸۸۶۳	۷	۱۳۶۲	اول
مصوب مجلس	جامع	-	-	۵	۱۳۶۴	اصلاحیه برنامه اول
مصوب شورای اقتصاد	افق محدود	-	-	۲	۱۳۶۵	شرایط استقلال اقتصادی
مصوب مجلس	جامع	٪۳.۷۰	۸۱۸۹	۵	۱۳۶۸-۱۳۷۲	برنامه اول
مصوب مجلس	جامع	٪۱.۵۰	۱۱۰۵۰۲۹	۵	۱۳۷۳-۱۳۷۸	برنامه دوم
مصوب مجلس	جامع			۵	۱۳۷۹-۱۳۸۳	برنامه سوم
مصوب مجلس	جامع	-		۶	۱۳۸۴-۱۳۸۸	برنامه چهارم
				۵	۱۳۹۰-۱۳۹۴	برنامه پنجم

اهداف برنامه های بعد از انقلاب

برنامه های توسعه بعد از انقلاب

برنامه	دوره	اهداف	اولویت ها	راهبرد
اول	۱۳۶۸-۷۲	بازسازی خسارات جنگ تحمیلی، حداکثر بهره برداری از ظرفیت های موجود	سیاست های مؤثر بر افزایش تولید، افزایش رشد اقتصادی، بهره برداری از ظرفیت های بلا استفاده	آزادسازی اقتصادی
دوم	۱۳۷۴-۷۸	افزایش رشد و توسعه اقتصادی	سرمایه گذاری در زمینه های جدید اقتصادی	آزادسازی اقتصادی و خصوصی سازی
سوم	۱۳۷۹-۸۳	رشد اقتصادی، شکل گیری نظام جامع تأمین اجتماعی، کاهش نصیبی گری دولتی	شناخت چالش های اساسی فرآیند توسعه اقتصادی کشور، اصلاحات قانونی و نهادی	اصلاح ساختار اقتصادی با رویکرد داخلی، توسعه اقتصاد رقابتی، آزادسازی نظام اقتصادی، لغو انحصارات
چهارم	۱۳۸۴-۸۸	اصلاح ساختارها و فرآیندهای جامعه با رویکرد جهانی و شکل گیری بنیان های اقتصاد دانایی محور	ترسیم چشم انداز بلندمدت، رشد پایدار اقتصادی مبتنی بر محور دانایی و رویکرد جهانی و افزایش بهره وری عوامل تولید	اصلاح ساختار اقتصادی با رویکرد جهانی و رقابت پذیری اقتصاد

آسیب شناسی برنامه های توسعه در ایران

- ایرادات مربوط به شروط صفر یا پیش نیازهای برنامه
- ایرادات مربوط به فرآیند برنامه ریزی
- ایرادات مربوط به محتوای برنامه
- ایرادات مربوط به اجرای برنامه

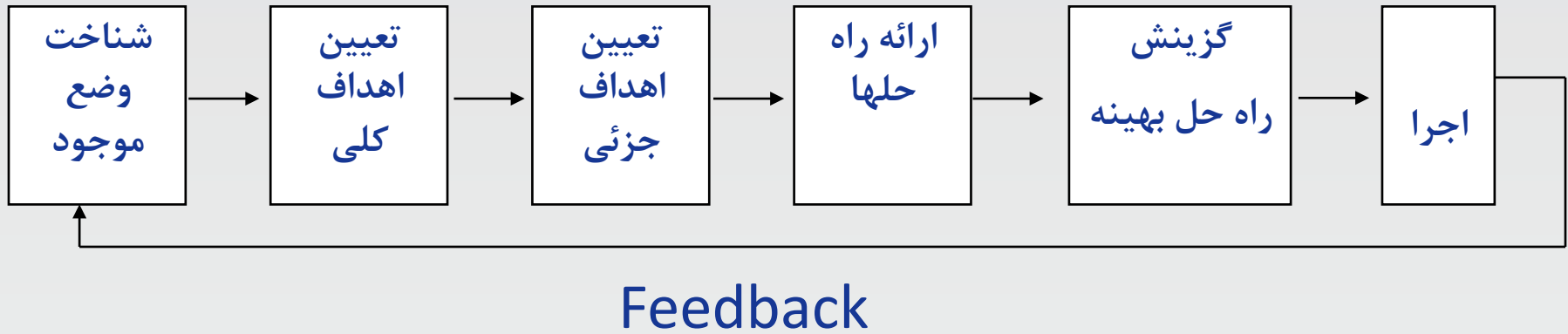
ایرادات مربوط به شروط صفر یا پیش نیازهای برنامه

- فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم توسعه
- عدم وجود اطلاعات و آمارهای جامع، به هنگام و در دسترس
- ساختار سیاسی- اجتماعی کشور (سطوح مختلف تصمیم گیری)
- کاستی ها و ناهماهنگی های قانونی در خصوص برنامه ریزی

ایرادات مربوط به فرآیند برنامه ریزی

- به مشارکت نگرفتن ذینفعان و عدم حصول اجماع و توافق در برنامه های توسعه
- اعمال نفوذ قانونی یا غیرقانونی غیرکارشناسان
- عدول از ایده آل ها به علت ملاحظات زمانی
- آسیب های ناشی از تقدّمات و تاخرات زمانی غیر منطقی در فرآیند تدوین برنامه
- نگاه بودجه ای به برنامه در دستگاه ها و بخش ها
- نگاه فصلی و عدم استمرار برنامه ریزی
- ترکیب کارشناسی برنامه ریزان
- تمرکز گرایی در برنامه ریزی

فرایند برنامه‌ریزی موجود سنتی

ایرادات مربوط به محتوای برنامه

- ابهام در نحوه ارتباط اسناد بلندمدت و میان مدت
- عدم اجماع بر مکاتب و پارادایم های اقتصادی برنامه ها
- جامعیت برنامه ها و عدم اولویت گذاری صحیح در برنامه
- کلی و تفسیربردار بودن برخی مواد و تفصیلی بودن افراطی برخی یديگر
- عدم وجود الگوی روشن و رابطه علی و معلولی صحیح .
- با ثبات در نظر گرفتن شرایط و عدم توجه به سناریوهای احتمالی در آینده
- عدم وجود برنامه (پروگرام) های اجرایی و عملیاتی
- عدم توازن بین هزینه و مطلوبیت های نیل به هدف

ایرادات مربوط به محتوای برنامه

- عدم همخوانی با برنامه های توسعه قبلی
- بلندپروازانه بودن اهداف برنامه
- فقدان پیوند بین بودجه سالیانه با برنامه های مصوب
- دولتی زدگی در برنامه
- عدم توجه به برنامه ریزی فضایی و منطقه ای
- تداخل مفاد برنامه های توسعه با شرح وظایف دستگاه ها
- عدم همسویی و یکپارچگی برنامه های بخش ها، در مسیر نیل به اهداف ملی
- غلبه رویکردهای کمی و تکنیک های اقتصادسنجی بر تحلیل های سیاستی
- عدم وجود تعاریف دقیق و مشخص از اصطلاحات برنامه ای

ایرادات مربوط به اجرای برنامه

- سرعت و گستردگی تحولات سیاسی- اقتصادی در کشور
- وجود برنامه های دیگر با اولویت بالاتر
- ماشین اداری ضعیف دولت جهت اجرای برنامه های گسترده
- ضعف سازوکارهای نظارتی
- ابهامات در نحوه ارائه گزارش ها
- بی تأثیر بودن گزارش عملکردها بر روندهای اجرایی
- عدم درک صحیح مجریان از مفاد قانون .
- انگیزه پایین مجریان برای اجرای قانون .

ایرادات مربوط به اجرای برنامه

- تداخل تقویم زمانی برنامه ها با تقویم سیاسی کشور
- عدم توجه به بسترهای اجتماعی لازم برای اجرای قوانین
- عدم انتخاب صحیح مجری
- فقدان معیارهای مشخص برای انتخاب موضوعات سیاست ها .
- فقدان ارتباط منطقی بین جداول کمی و محتوای برنامه ها .
- فقدان ابزارهای سیاستی متناسب با هدف .
- پدیده جلوتر بودن از برنامه

عوامل توسعه نیافتگی در ایران

در تبیین پدیده جهانی توسعه و توسعه نیافتگی هر یک از نظریه پردازان از عواملی صحبت کرده اند که در مجموع به دو گروه از عقاید دسته بندی می شوند:

- الف: نظریه هایی که بدنبال **عواملی درونی** در تبیین توسعه نیافتگی هستند.
- ب: نظریه هایی که بدنبال **عوامل بیرونی** در تبیین توسعه نیافتگی هستند.

عوامل درونی توسعه نیافتگی

- رشد بی رویه جمعیت
- محدودیتهای نیروی انسانی ماهر
- محدودیتهای ساختی و ذاتی عدم توسعه
- موانع فرهنگی
- عدم کارایی و استفاده از کمکهای تکنولوژیکی
- بی توجهی به امر تحقیقات و پژوهشهای علمی و تکنولوژیک
- کمبود سرمایه و امکانات مالی
- عدم کارایی دولتها

مبانی نظری برنامه ریزی منطقه ای

نظریات توسعه منطقه ای

- نظریه سیستم ها در برنامه ریزی
- نظریه میسرا در زمینه توزیع عادلانه امکانات
- نظریه قطب رشد در زمینه توجه به بخش پیشتاز
- نظریه راندینلی در زمینه روابط شهر و روستا
- نظریه زیست منطقه در زمینه توسعه اکولوژیک
- نظریه عدالت منطقه ای در زمینه توزیع متناسب امکانات
- نظریه همگرایی منطقه ای در زمینه روابط بین منطقه ای
- نظریه توسعه منطقه ای هیلهورست در زمینه سازمان فضایی

نظریه سیستم ها در برنامه ریزی منطقه ای

- هر منطقه ای یک سیستم پیچیده اجتماعی ، اقتصادی و اکولوژیک است که متغیرهای زیادی با روابط درونی متقابل در آن عمل می کنند و کنترل بخش عمده ای از متغیرهای زیر سیستم ها با روابط بازخوردی صورت می گیرد .
- علیهذا درک و تحلیل این پیچیدگی با جزنگری و تقلیل گرایی امکان پذیر نیست و تنها با کل نگری و دیدگاه سیستمی می توان مسائل مناطق و شهرها را درک و تحلیل نمود .

رهیافت سیستمی

رهیافت سیستمی متدی از تجزیه و تحلیل است که در بر گیرنده

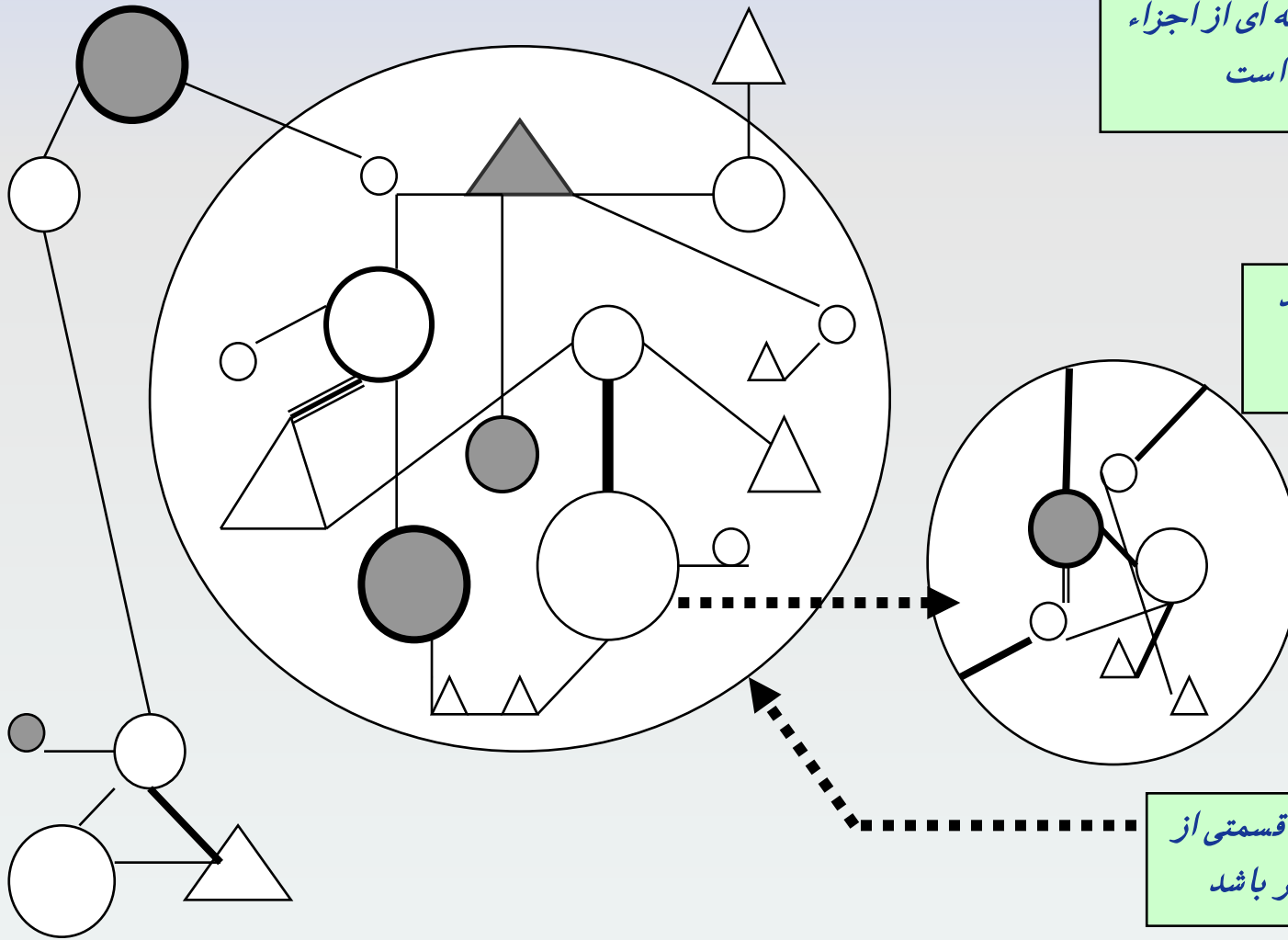
کلی گرایی **Holism** و تقلیل گرایی **Reductionism** است

مفاهیم اساسی نظریه سیستم ها

- جزء و کل
- عناصر
- ارتباط
- محیط

ماهیت سیستم های شهری

یک سیستم مجموعه ای از اجزاء بهم پیوسته است

اما هر قسمت نیز می تواند بعنوان یک سیستم باشد

وکل سیستم می تواند قسمتی از یک سیستم بزرگتر باشد

روابط سیستمی حاکم بر عوامل

ویژگیهای سیستم های پیچیده

Non-linear

غیر خطی بودن

Hierarchical

وجود سلسله مراتب

Internal causality

علیت درونی

Self Organization

خودسازمانی

Catastrophic behavior

رفتار غیر قابل پیش بینی

فرایند تحلیل سیستمی

- ✓ تبیین اهداف (فاز مفهومی)
- ✓ جمع آوری دیتا (فاز پژوهشی)
- ✓ ارزیابی (فاز تحلیلی)
- ✓ تفسیر (فاز دآوری)
- ✓ تعمیم (فاز علمی)

پيوند بين عوامل

تئوری مراحل رشد اقتصادی روستو

۱- مرحله اقتصاد سنتی (تولید پایین و سنتی - ابتدایی ترین مرحله رشد

۲- مرحله جهش

سه شرط برای وقوع این

مرحله وجود دارد

۳- مرحله خیز **Take off**

۱- استفاده از فناوری جدید در کشاورزی برای تولید انبوه

۲- وجود کارفرمایان صنعتی

۳- حکومت یکپارچه ملی برای مدیریت اقتصادی

۱- افزایش میزان سرمایه گذاری مولد حدود ۱۰ درصد درآمد ملی

۲- توسعه چند صنعت تولیدی

۳- وجود سازمان اقتصادی و اجتماعی برای تسهیل رشد اقتصادی

تئوری مراحل رشد اقتصادی روستو

۴- مرحله بلوغ اقتصادی

- ۱- تغییرات عظیم فرهنگی اجتماعی و سیاسی
- ۲- بهره برداری از قابلیت های منطقه ای
- ۳- تغییر نسبت جمعیت شهری و روستایی
- ۴- افزایش کارگران ماهر در برابر کارگران ساده

۲- مرحله مصرف انبوه

بهره مندی وسیع مردم از خدمات

- ۱- ارائه تامین اجتماعی و رفاه عمومی و **خوشبختی** مردم
- ۲- توسعه فعالیت های اقتصادی بین المللی
- ۳- فعالیت گسترده بخش خصوصی

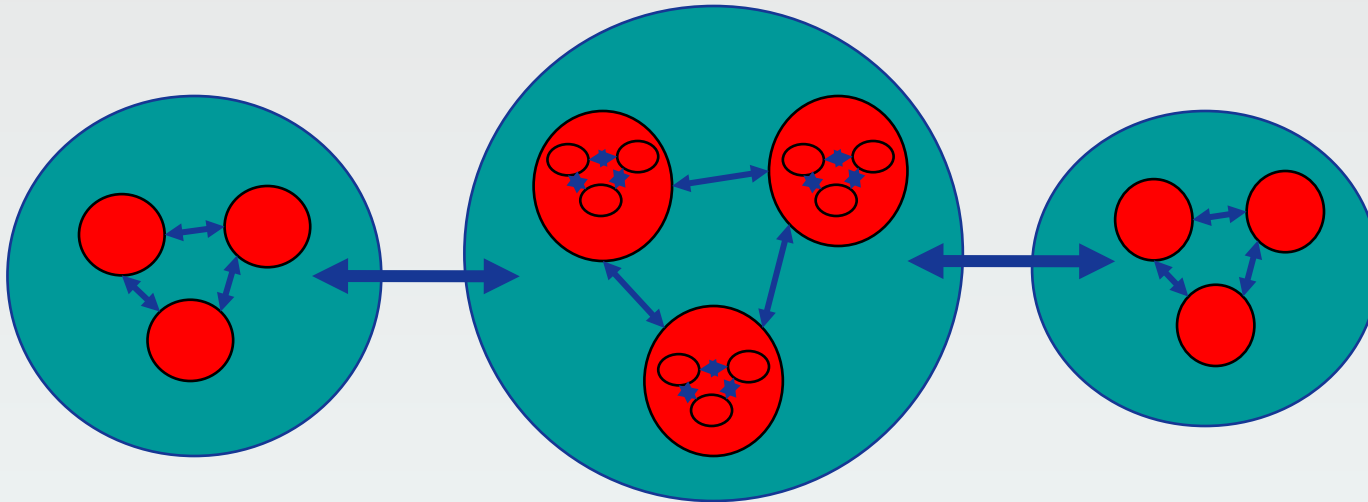
خوشبختی برابر است با نسبت مصرف به خواسته ها

تئوری رشد اقتصاد ناحیه ای و التر ایزارد

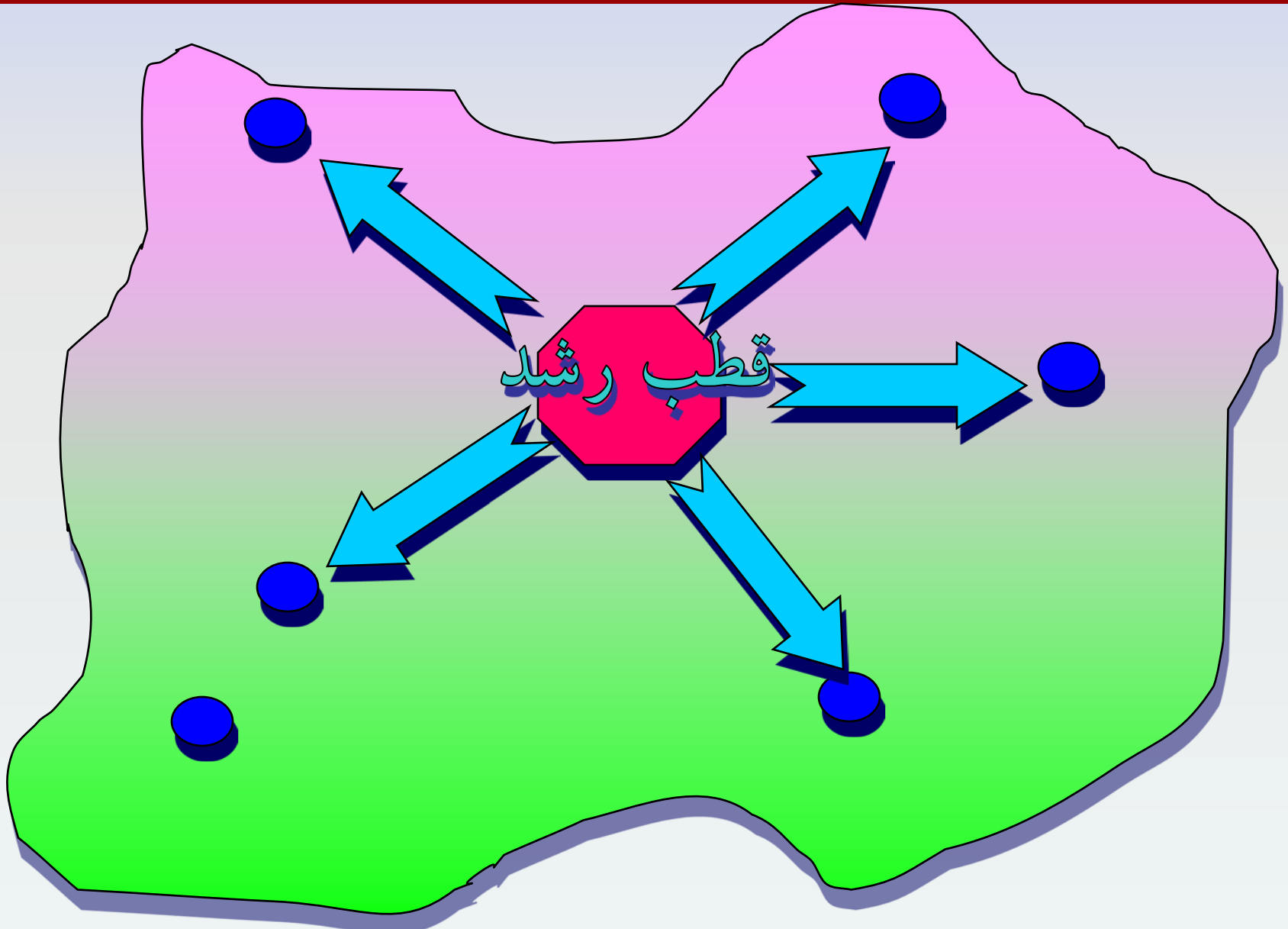
۱- تاکید بر روابط اقتصادی درون منطقه ای و عناصر اصلی سیستم منطقه

۲- تاکید بر پتانسیل روابط بین منطقه ای

۳- تاکید بر تباینات فضایی و نابرابریهای منطقه ای

نظریه قطب رشد فرانسوا پرو

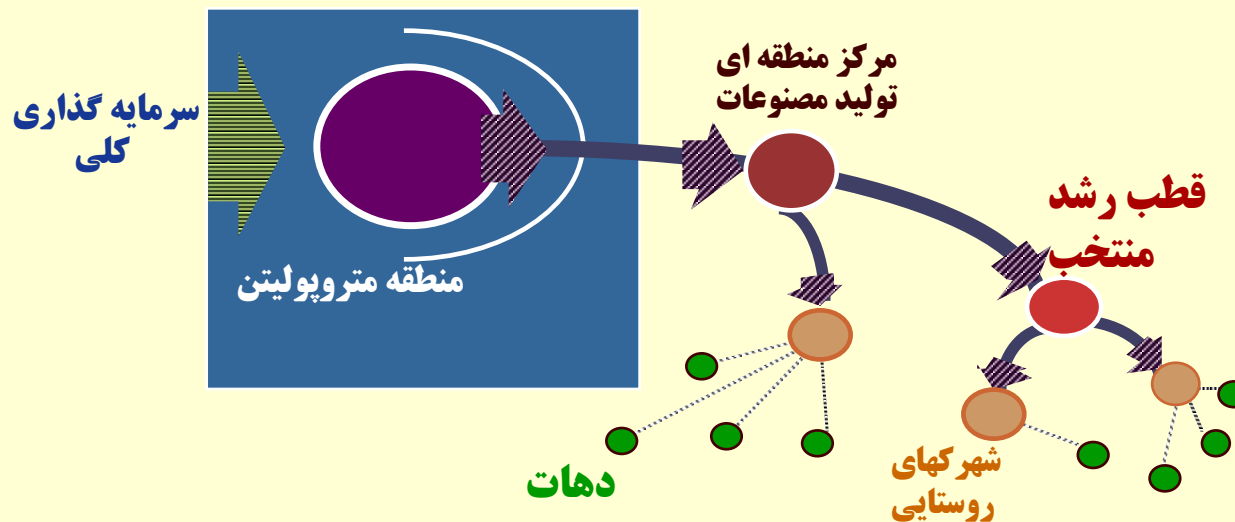

نظریه قطب رشد فرانسوا پرو

- مفهوم اثر پخش، اثر تراوش یا اثر چکیدن در تئوری قطب رشد به این معنی است که با مرور زمان ویژگیهای پیشاهنگی قطب رشد، مانند موجی در فضای اطراف پخش می شود تا سراسر منطقه را بگیرد. اثر پخش، مهمترین قسمت این نظریه است و حاکی از تراوش اثرات توسعه به اطراف قطب است.

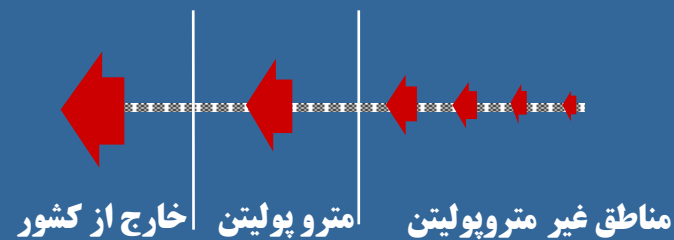
- در مجموع می توان چنین نتیجه گرفت که استراتژی قطب رشد زمانی موفقیت آمیز خواهد بود که با پدیده انتشار آثار و نتایج توسعه در گستره فضایی و جغرافیایی همراه بوده باشد همچنین اولویت های اجرای برنامه ها

مدل پخش و اثرات تراوش توسعه

پخش از طریق قطبهای رشد
و کریدورهای حمل و نقل

ارزش افزوده / اثرات فزاینده

شهرها / شهرکها

بازار تولیدات روستایی

نهاده های کشاورزی / مراکز خرید آسان

مراکز پردازش محصولات کشاورزی

مناطق صنعتی

هتل های جهانگردی / تسهیلات

مراکز سیاسی - اداری

روستاها

باغبانی

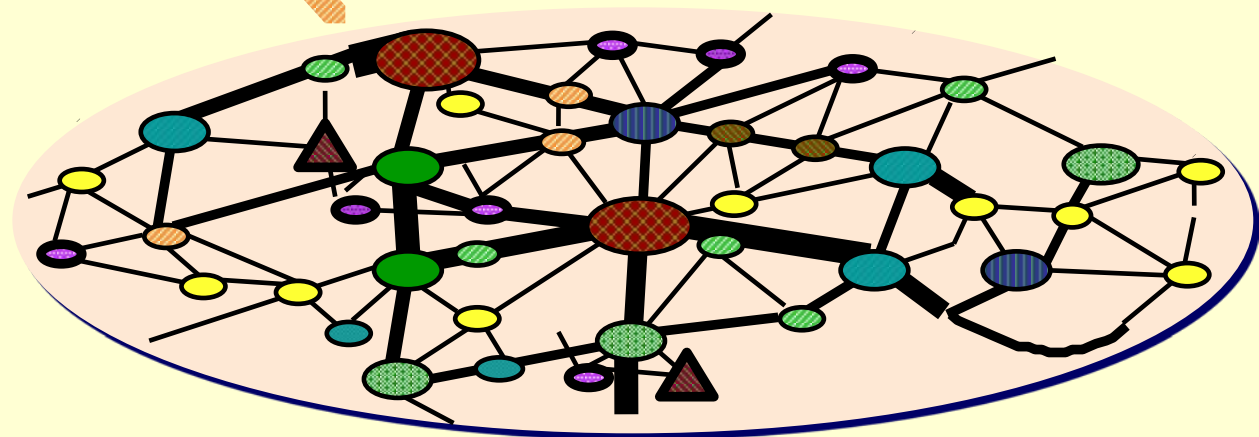
پردازش محصولات کشاورزی

برنج / غلات

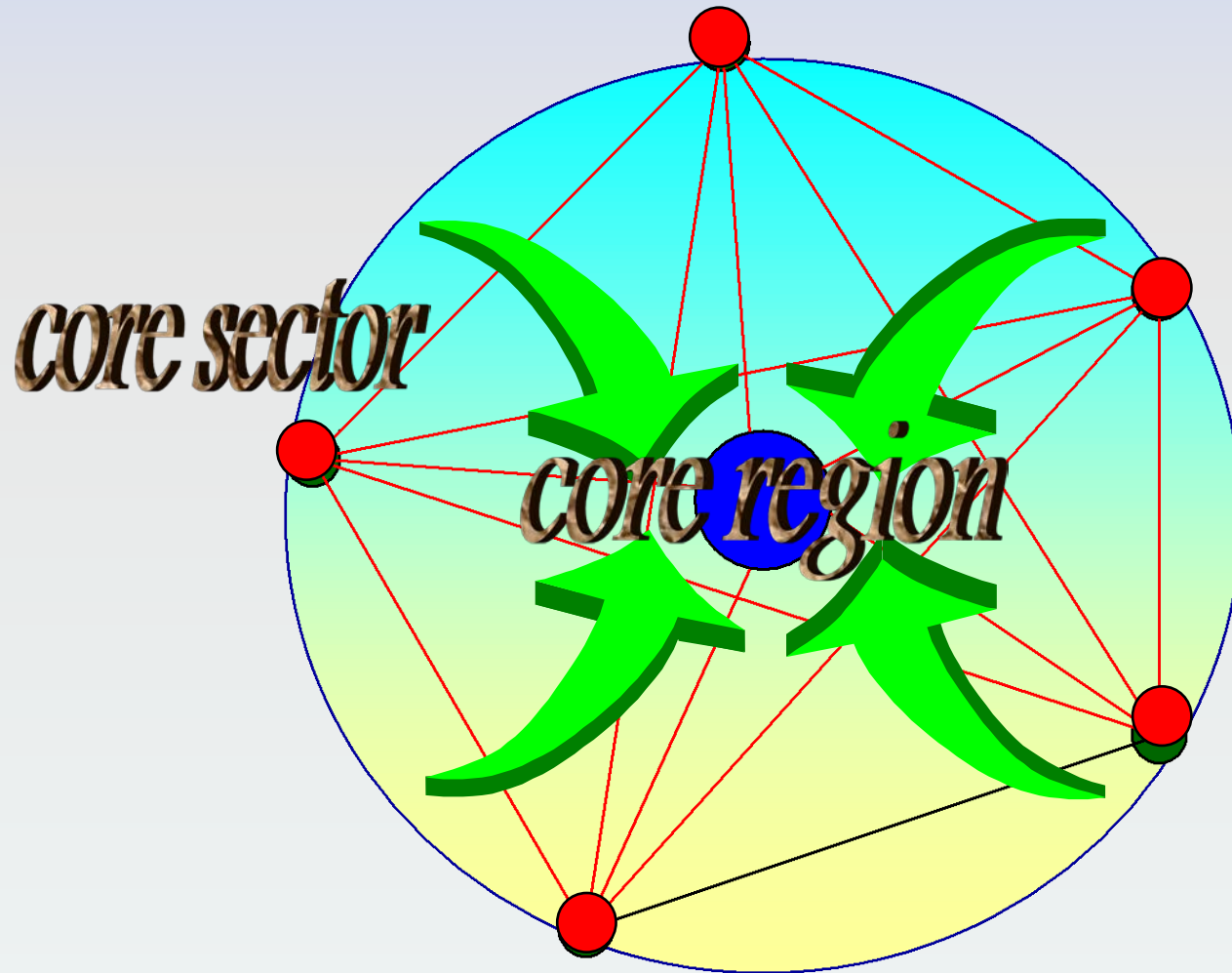
درختان میوه

صنایع دستی / صنعت

دامپروری

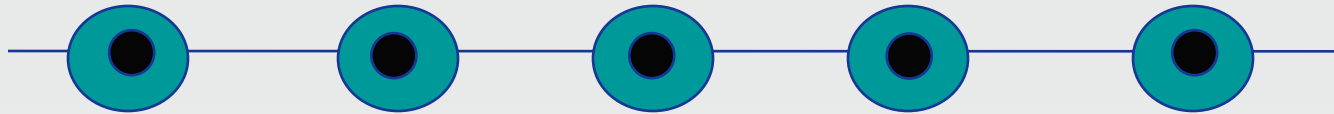

نظريه مرکز پيرامون فرید من

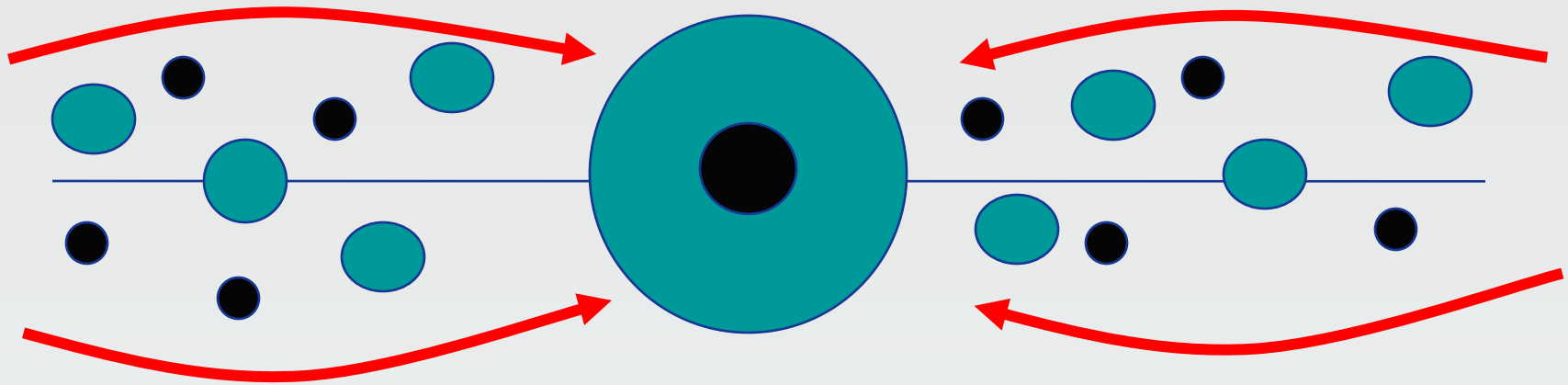
مرحله اول : ماقبل صنعتی

مراکز محلی مستقل و بدون سلسله مراتب

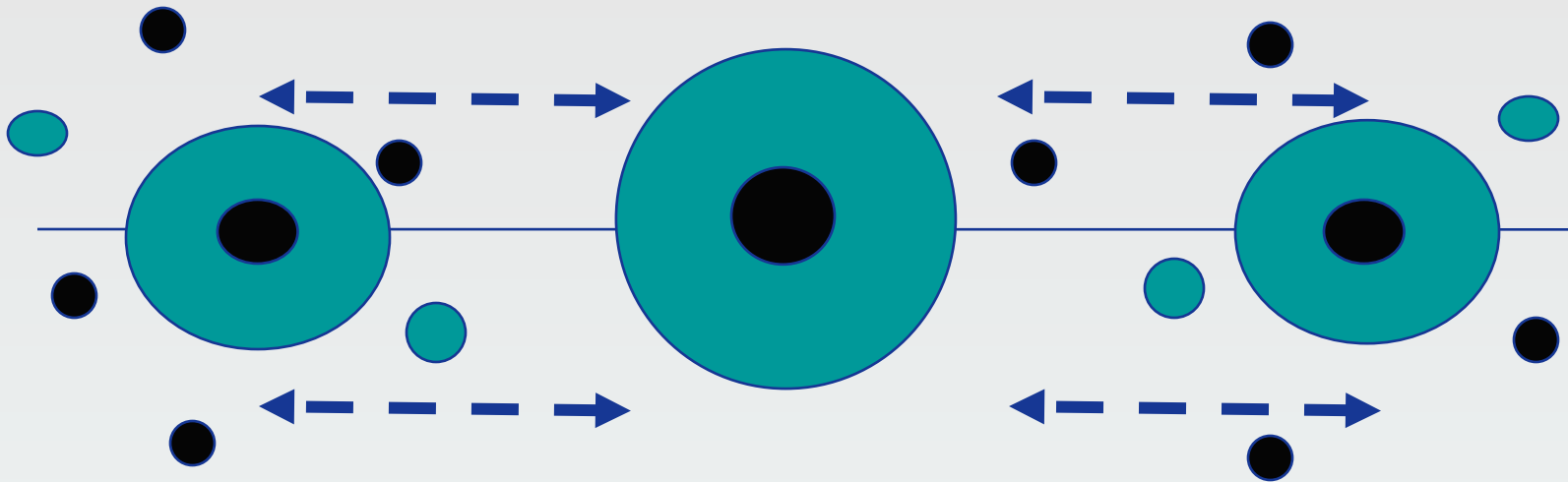
مرحله دوم: آغاز صنعتی شدن

یک مرکز ساده و قوی با طیف گسترده پیرامون

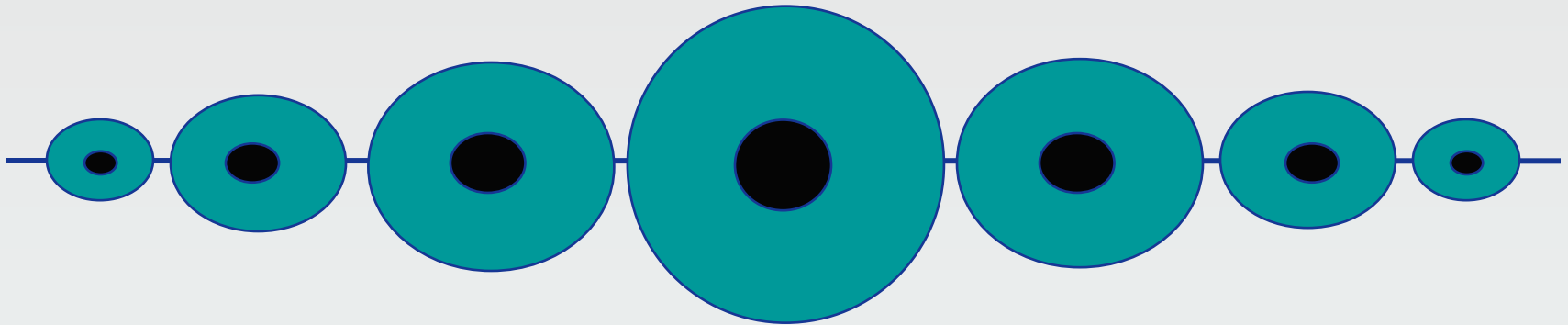
مرحله سوم: صنعتی شدن کامل

یک مرکز ملی منفرد و مراکز پیرامونی قوی

مرحله چهارم: مصرف انبوه

نظام بهم وابسته و کارآمد شهری

اثر مناطق هسته ای بر پیرامون

به عقیده فریدمن هر کشوری از یک یا چند بخش هسته ای و نواحی پیرامونی تشکیل می شود ، مناطق هسته ای اثر تعیین کننده بر پیرامون دارند و برتری خود را از راههای زیر به آنها اعمال می کنند.

اثر سلطه: منطقه پیرامون، به دلیل انتقال دائم منابع انسانی، طبیعی و سرمایه به هسته تضعیف می شود.

اثر اطلاعاتی: کنشهای متقابل و تماسهای بالقوه در مناطق هسته ای قویتر است.

اثر روانی: موفقیت نوآوری

اثر مدرنیزاسیون: ارزش های اجتماعی و تغییرات رفتاری در منطقه هسته ای سریعتر با نوآوریها تطبیق می یابند.

اثر تولیدی: ایجاد یک نظام تشویقی مجذوب کننده برای نوآوریها از جمله تخصص و رشد ویژگیهای اقتصاد مقیاس.

نظریه نابرابری منطقه ای میردال

میردال هم از جمله نظریه پردازانی است که بحث نابرابریهای منطقه ای را مطرح کرده است. وی معتقد است که رشد مراکز خاصی در کشور به هر دلیل اولیه که صورت گیرد، پس از چندی باعث افزایش **صرفه جوئیهای داخلی و خارجی** می شود که این امر خواه ناخواه باعث عقب ماندگی مراکز و مناطق دیگر خواهد شد.

میردال برای تشریح نظریه خود از دو واژه «**اثرات باز دارنده**» و «**اثرات تهییج کننده**» یا اثر انتشار استفاده می کند.

نظریه نابرابری منطقه ای میردال

میردال هم از جمله نظریه پردازانی است که بحث نابرابریهای منطقه ای را مطرح کرده است. وی معتقد است که رشد مراکز خاصی در کشور به هر دلیل اولیه که صورت گیرد، پس از چندی باعث افزایش **صرفه جوئیهای داخلی و خارجی** می شود که این امر خواه ناخواه باعث عقب ماندگی مراکز و مناطق دیگر خواهد شد.

میردال برای تشریح نظریه خود از دو واژه «**اثرات باز دارنده**» و «**اثرات تهییج کننده**» یا اثر انتشار استفاده می کند.

اثرات بازدارنده و اثر انتشار در نظریه میردال

اثرات بازدارنده اثری است که باعث می شود تا جلو گسترش توسعه یک بخش یا یک منطقه به سایر بخشها یا مناطق گرفته شود.

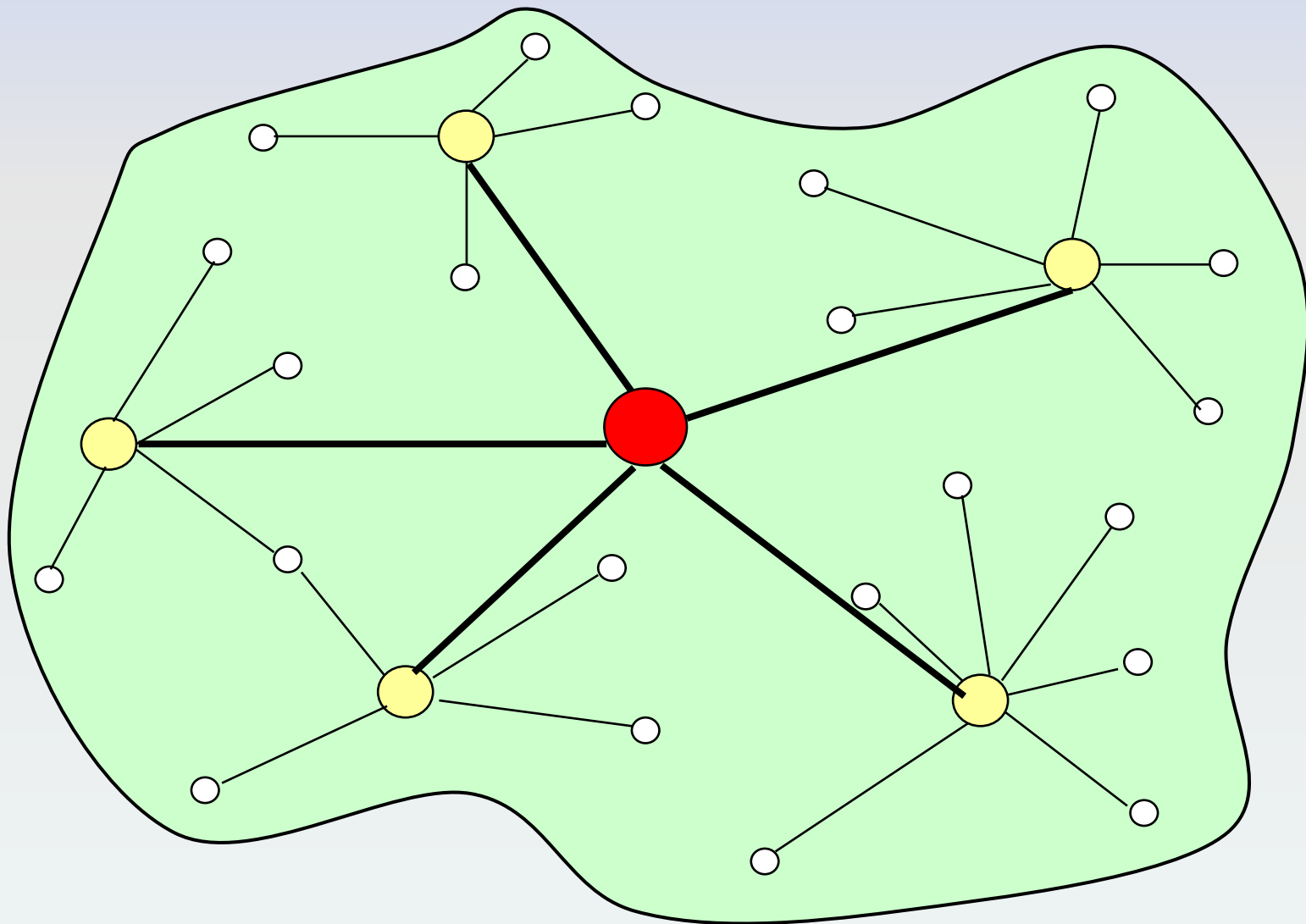
اثرات انتشار موجب می شود فرایند توسعه در یک بخش یا یک منطقه یا کشور به سایر بخشها یا مناطق دیگر سرایت کند و آنها را نیز با خود جلو ببرد.

نظریه یوفرد راندینلی (UFRD)

Urban Functions in Rural Development

راندینلی (D. Rondinelli) رهیافتی را به نام «عملکردهای شهری در توسعه روستایی» مطرح کرده است و معتقد است که باید ایجاد شهرهای کوچک در پیوند عملکردی با حوزه های روستایی محور قرار گیرد تا با تنوع بخشیدن به اقتصاد، صنعتی کردن، عرضه خدمات پشتیبانی، تجاری کردن کشاورزی و سرانجام سازماندهی و مدیریت، توسعه متعادل را بر آورده سازند.

نظریه دنیس راندینلی در تعادل منطقه ای

نظریه میسرا در توسعه منطقه ای

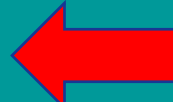
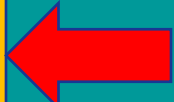
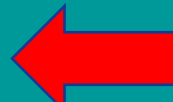
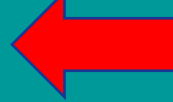
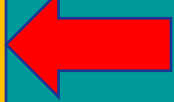
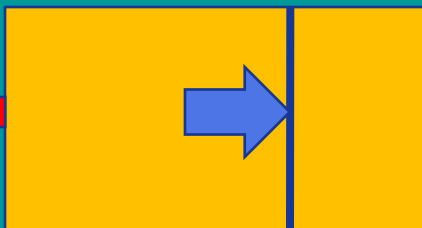
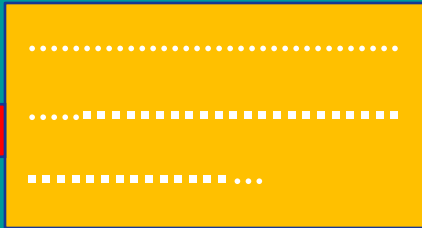
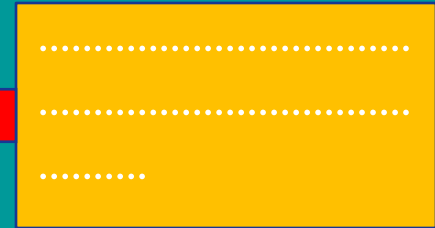
ساخت

فرایند

متخلخل و
برابریگرا

نفوذ پذیر و
نیمه فئودال

نفوذ پذیر و
فئودال

نظریه سازمان فضایی توسعه منطقه ای هیلهورست

تقویت نیروهای
مایل به مرکز

انسجام متمرکز

انسجام پراکنده

انسجام

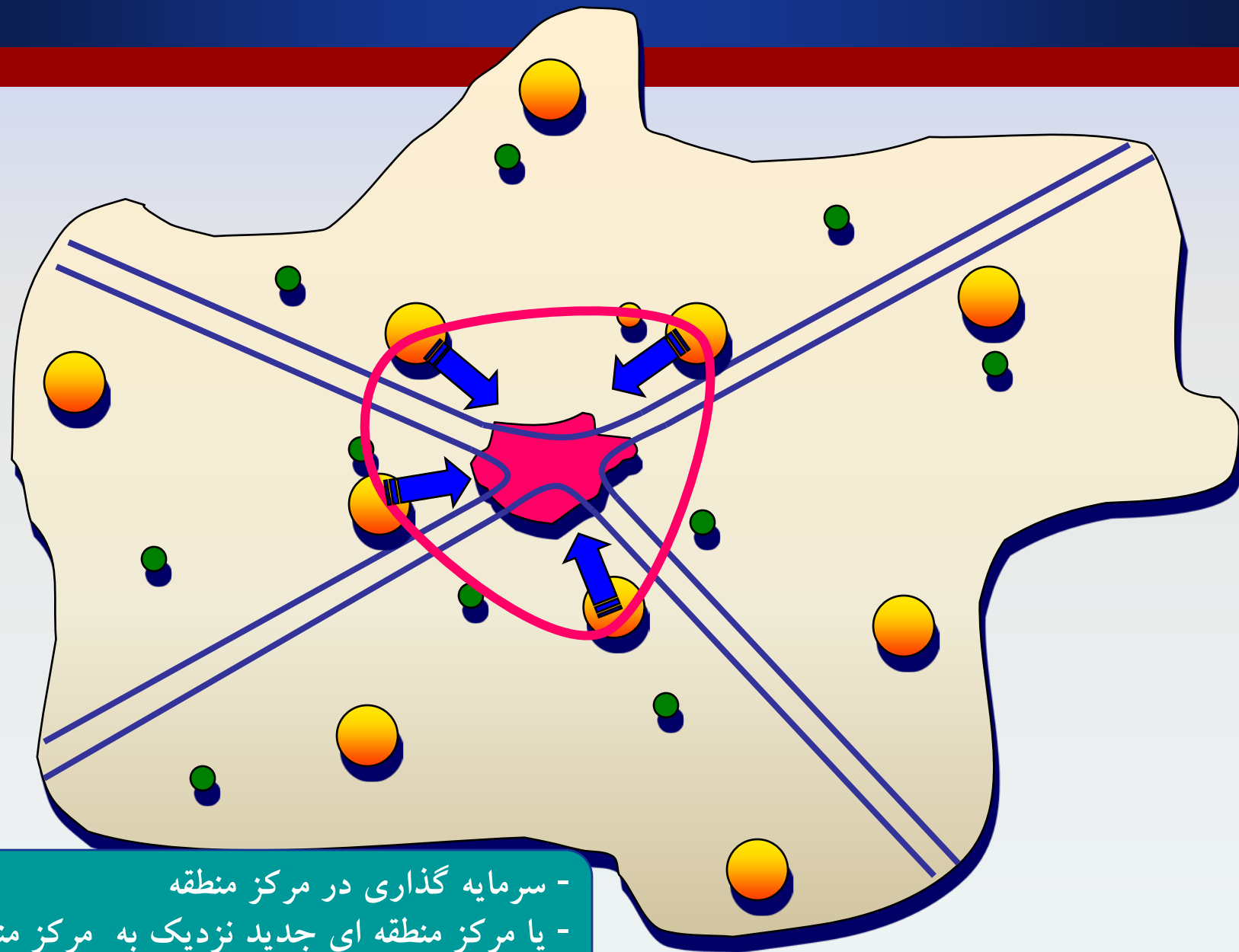
تقویت نیروهای
گریزاز مرکز

بسط متمرکز

بسط پراکنده

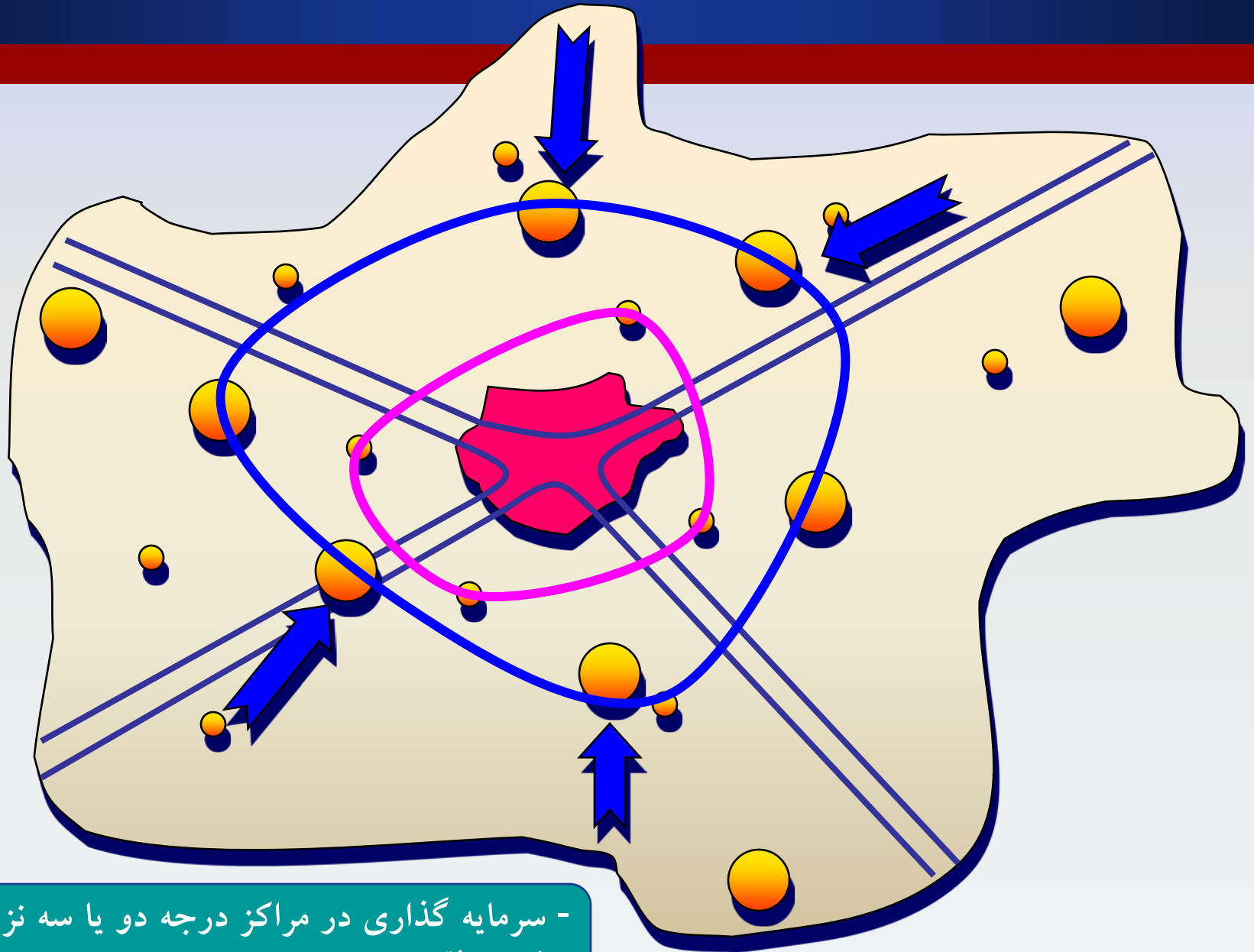
بسط

استراتژی انسجام متمرکز

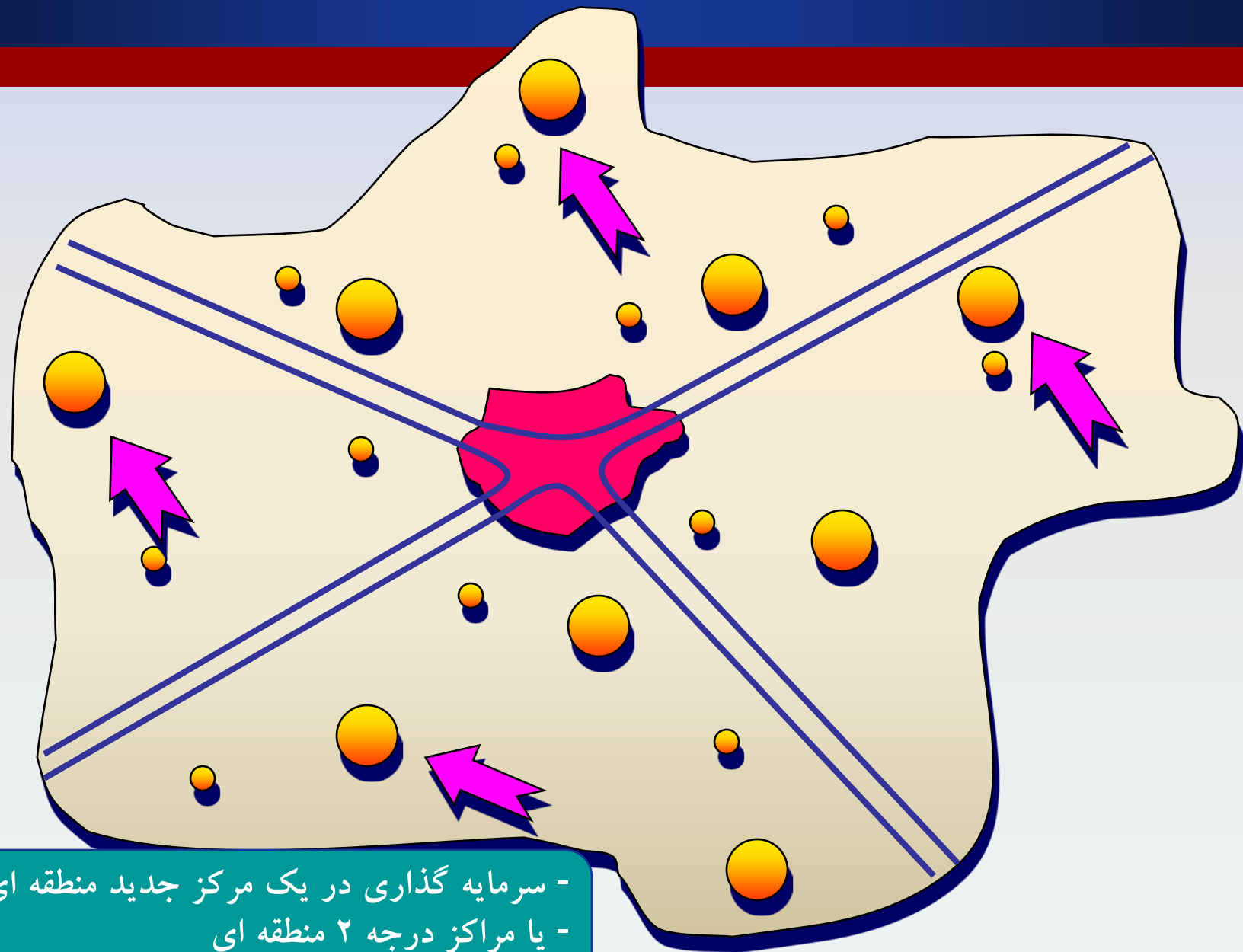
- سرمایه گذاری در مرکز منطقه
- یا مرکز منطقه ای جدید نزدیک به مرکز منطقه
- یا مکانهای نزدیک به مرکز منطقه

استراتژی انسجام غیر متمرکز

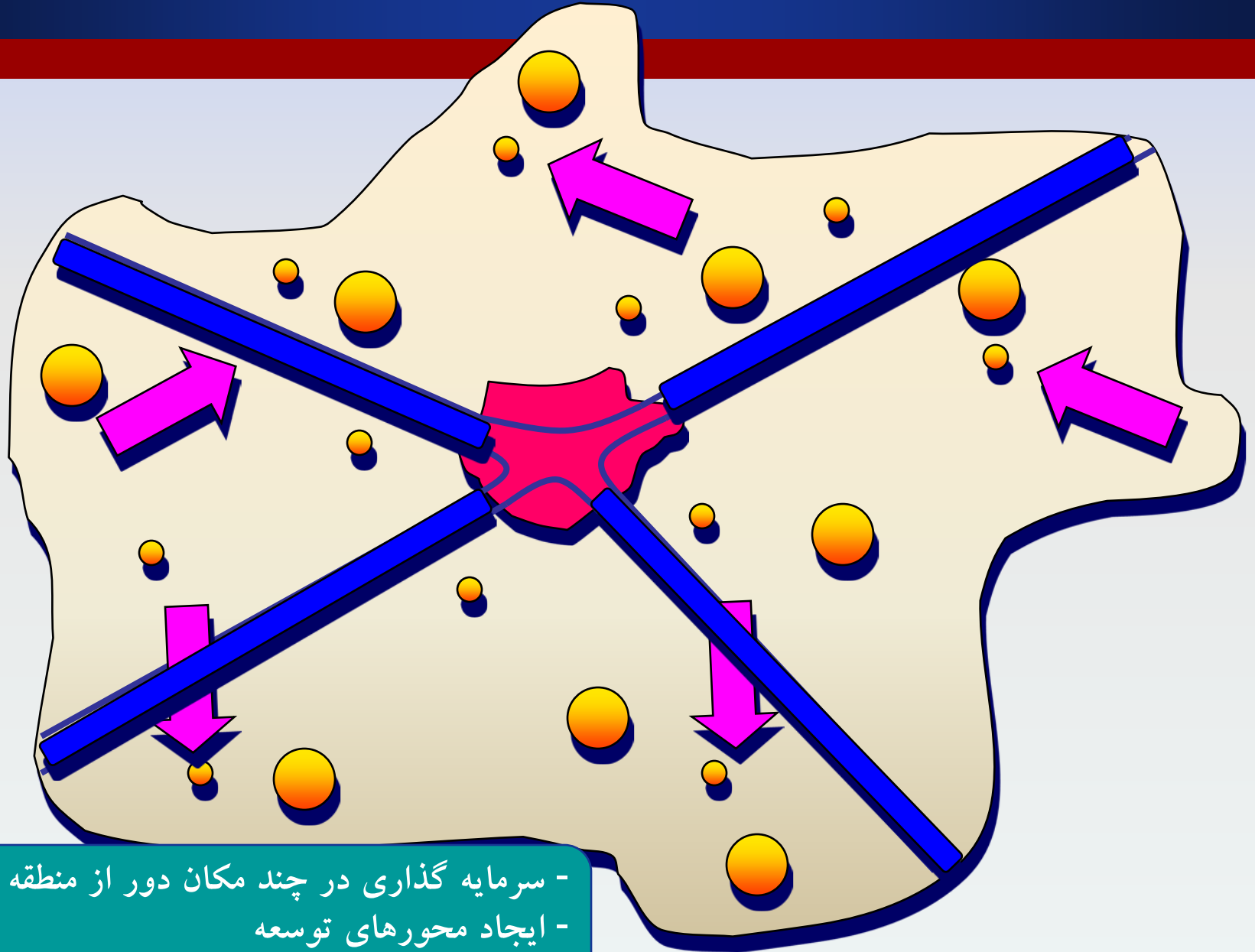
- سرمایه گذاری در مراکز درجه دو یا سه نزدیک به مرکز منطقه

استراتژی بسط متمرکز

- سرمایه گذاری در یک مرکز جدید منطقه ای
- یا مراکز درجه ۲ منطقه ای

استراتژی بسط پراکنده

- سرمایه گذاری در چند مکان دور از منطقه
- ایجاد محورهای توسعه
- توسعه کانونهای درجه ۳

نمونه : مبنای نظری توسعه استان گیلان

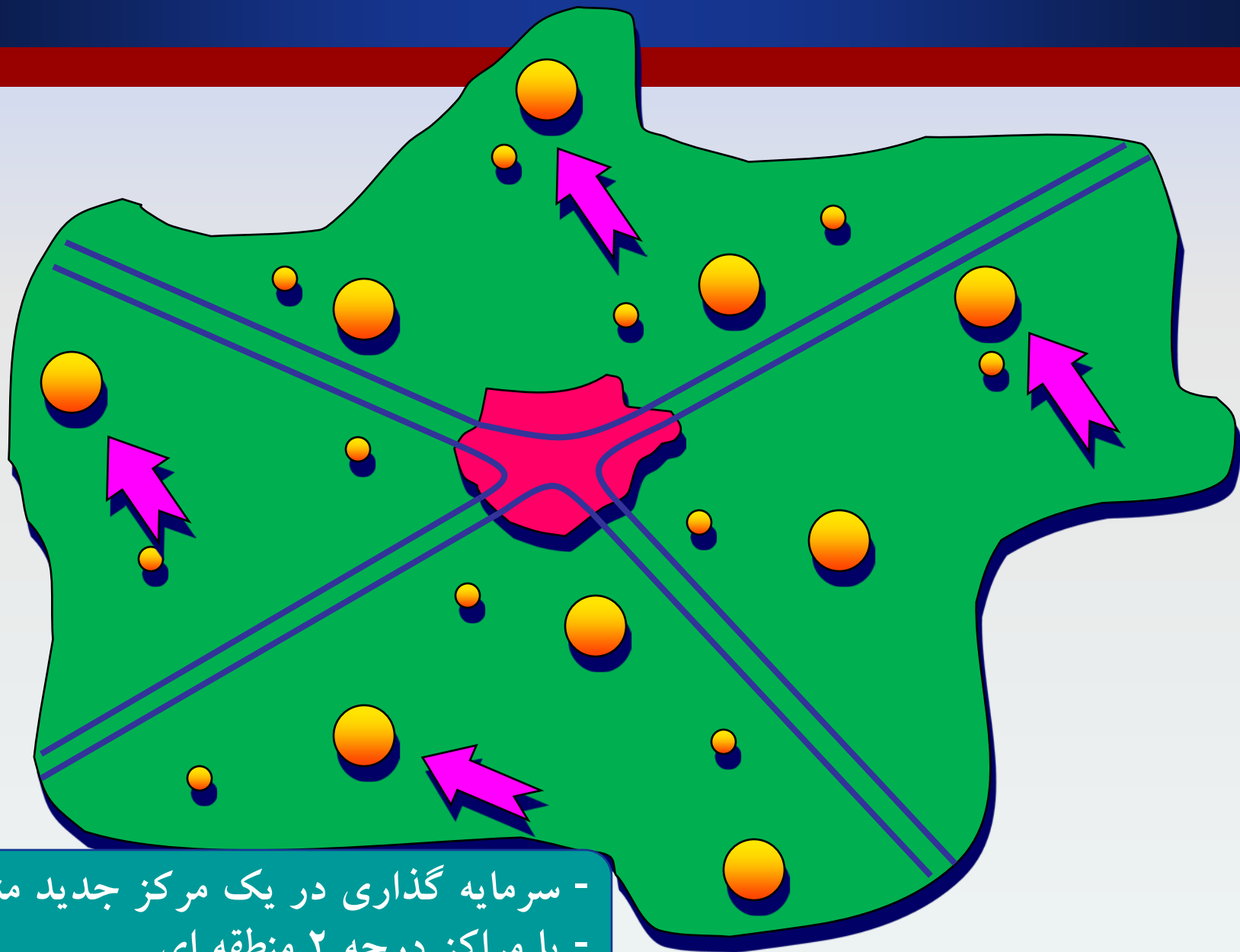
استراتژی بسط متمرکز

Concentrate Expansion Strategy

این استراتژی برای مناطقی است که از رشد لجام گسیخته مرکز منطقه رنج می برند و بخش عمده ای از امکانات ، فعالیتها و جمعیت در مرکز منطقه متمرکز شده است.

این استراتژی مبتنی بر **تقویت نیروهای گریز از مرکز** است

استراتژی بسط متمرکز

- سرمایه گذاری در یک مرکز جدید منطقه ای
- یا مراکز درجه ۲ منطقه ای

برنامه ریزی منطقه ای جدید در ایران

آمایش ملی و منطقه ای ایران

نظام برنامه ریزی در سطح کلان

سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران

مبانی نظری توسعه و برنامه ریزی

برنامه ریزی ملی

برنامه ریزی منطقه ای

چشم انداز

تدوین چشم اندازها = افروختن نورد در تاریکی،

یا هدایت منابع با کمترین اتلاف به سوی نقطه ایده آل

اسم آن نقطه ایده آل

چیست؟

۲۰۲۰

(آقای دکتر ماهاتیر محمد - مالزی)

(آقای تنگ شیائوپینگ)

(جورج بوش پدر)

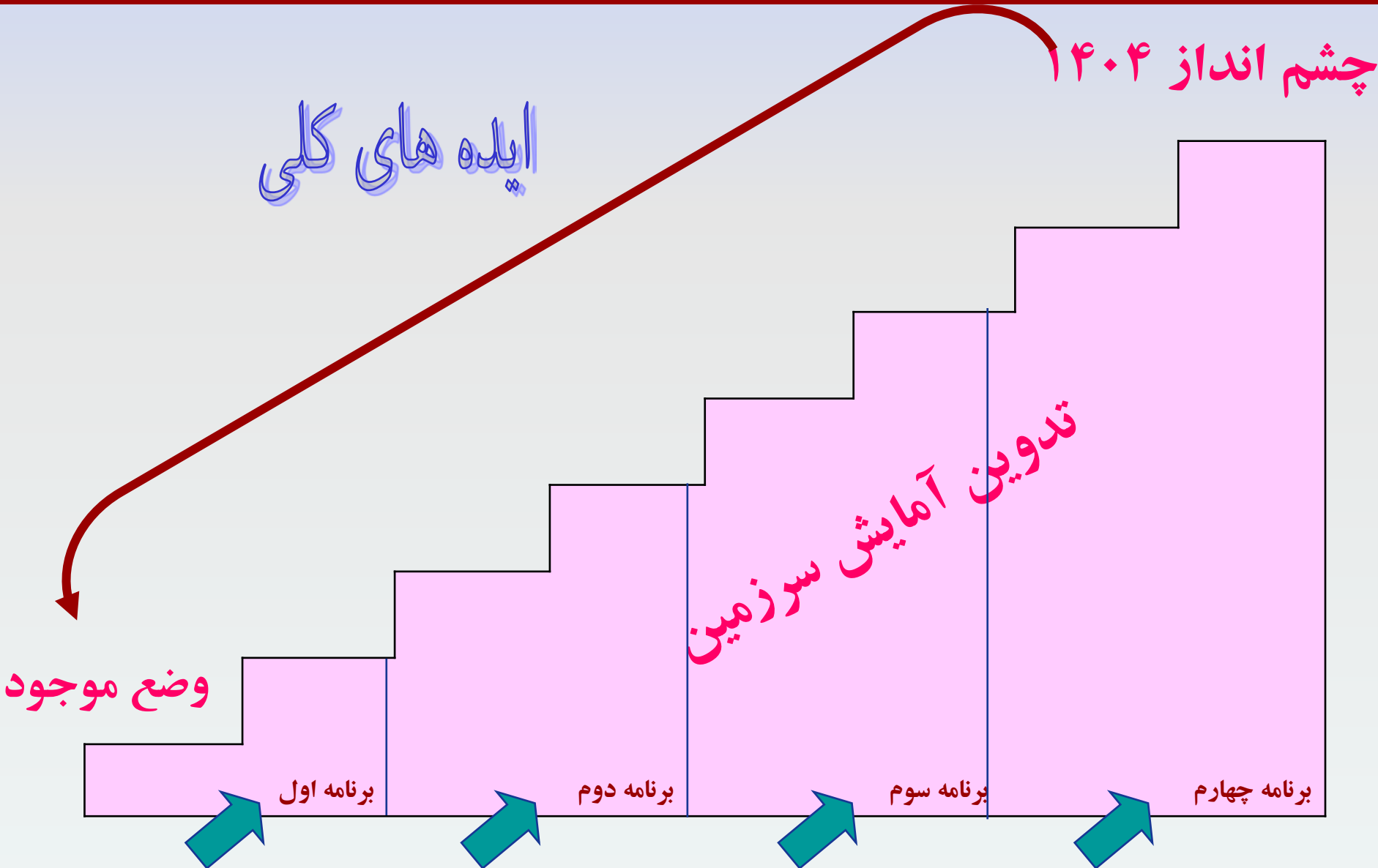
(شیراک، شرودر)

- غول اقتصادی - قرن ۲۱

- نظم نوین جهانی

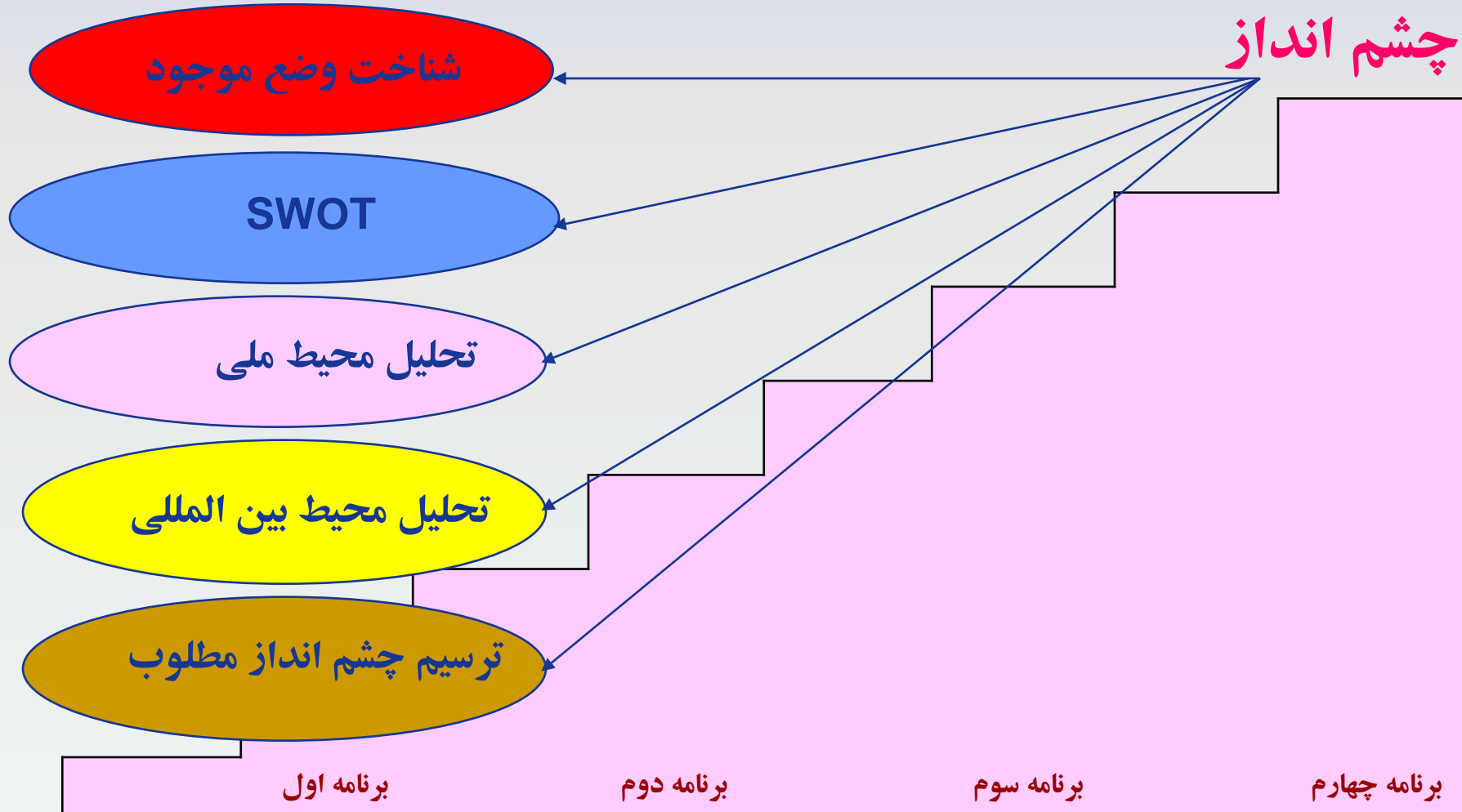
- اروپای واحد

آمایش سرزمین و سند چشم انداز

لازمه یک نگاه فعال و آینده ساز،

حرکت بر پایه مدیریت چشم انداز است که بر عناصر ذیل متکی است

ویژگیهای چشم انداز بلند مدت ج ۱.۱ در افق ۱۴۰۴

۱- توسعه یافته - مردم سالار- عدالت اجتماعی- آزادیهای مشروع- حفظ کرامت و حقوق انسانها

۲- برخوردار از دانش پیشرفته- توانا در تولید علم

۳- امن, مستقل , مقتدر

۴- برخوردار از سلامت رفاه, امنیت اجتماعی توزیع فرصت های برابر توزیع مناسب درآمد , دور از فساد, فقر و تبعیض - محیط زیست فعال

۵- دست یافته به جایگاه اول اقتصاد منطقه قفقاز - خاور میانه-شمال افریقا-همسایگان

۶- الهام بخش و فعال و موثر در جهان اسلام

۷- تعامل سازنده با جهان بر اساس عزت, حکمت, مصلحت

الزامات حاکم بر تحقق چشم انداز طی دودهمه آینده

برنامه پنجساله چهارم : رشد پایدار اقتصاد دانایی محور (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

برنامه پنجساله پنجم : تثبیت مبانی رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی (۱۳۹۴-۱۳۸۹)

برنامه های ششم و هفتم :

توسعه مستمر پایدار و دانش بنیان کشور و تامین عدالت اجتماعی

(۱۴۰۴-۱۳۹۴)

چه برنامه ای باید پشتیبان این جامع نگری باشد ؟؟؟؟

تاریخچه آمایش در ایران

تجربه اول : در دهه ۵۰ و در خلال تهیه برنامه پنجم شکل گرفت .
در این مقطع با کمپانی « ست » فرانسه قراردادی برای مطالعه آمایش سرزمین منعقد گردیده و با تشکیل شرکت مشترک «ستیران» این مطالعات انجام گردید.

تجربه دوم : پس از انقلاب اسلامی از سال ۱۳۶۲ مطالعات آمایش سرزمین با بازنگری نتایج مطالعات ستیران آغاز گردید که متأسفانه به دلیل جنگ و عدم وجود دیدگاه مشخص آمایشی در کشور نتوانست از مرحله طرح پایه آمایش سرزمین فراتر رود.

تجربه سوم : با اتکاء به تجربه ۳۰ ساله و با توجه به تدوین چشم انداز ۲۰ ساله که امکان نگرش راهبردی در آمایش را میسر می سازد همزمان با تدوین برنامه چهارم آغاز گردید و مقرر گردیده های پنجم تا هشتم کشور بر اساس مستندات آمایش تهیه شود

سیاست‌های کلی برنامه چهارم در رابطه با آمایش سرزمین

- ملاحظات دفاعی و امنیتی
- کارایی و بازدهی اقتصادی
- وحدت و یکپارچگی سرزمین
- گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای
- حفاظت محیط زیست و احیاء منابع طبیعی
- حفظ هویت اسلامی و حراست از میراث فرهنگی
- تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور
- رفع محرومیتها خصوصا در نقاط روستایی

رویکردهای منطقه ای

تقسیم کار منطقه ای در راستای تحقق اهداف ملی چشم انداز

نظریه پایه توسعه استانها

تقسیم کار منطقه ای

- تعیین نقش های مناسب برای هر کدام از مناطق کشور
 - جهت تنظیم فعالیت ها و حصول به نتیجه برنامه ریزی در افق بلند مدت
 - اینکه هر منطقه چه نقشی در رسیدن به اهداف کلان کشور را بر عهده دارد
- موضوع بحث تقسیم کار منطقه ای است

اصول کلی نظریه پایه توسعه

- توسعه صنایع و تکمیل زنجیره های تولید
- توسعه بهره برداری از معادن استان
- توسعه کشاورزی با اولویت زیربخش های زراعت و باغی دارای قابلیت
- توسعه دامداری از طریق گسترش دامداری های صنعتی
- توسعه خدمات بازرگانی نوین
- ارائه خدمات آموزش عالی در سطح ملی و فراملی
- ارائه خدمات بهداشتی و درمانی در سطح ملی و منطقه ای
- ایفای نقش مرکز سطح ملی تخلیه و توزیع کالا
- تجهیز مبادی ورودی و خروجی
- تغییر نقش و عملکرد شهر و ارتقاء سطح خدمات برتر
- توسعه و تجهیز امکانات و خدمات گردشگری در نواحی مستعد
- تقویت فرودگاه به عنوان هاب هوایی در منطقه قفقاز
- تراکم زدایی
- توسعه به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات
- متنوع سازی فعالیت های اقتصادی جوامع روستایی و عشایری
- ادغام ملاحظات محیط زیستی در فرایند توسعه استان

- و نهایتاً تدوین سیاستهای اجرایی در بخشهای مختلف
- مکان‌گزینی فعالیت‌ها
- تدوین برنامه‌های توسعه پنج‌ساله استان
- تدوین برنامه‌های توسعه سالانه
- و ابلاغ به دستگاههای اجرایی استان

همه مبتنی بر آمایش سرزمین

شرح خدمات مطالعات مرتبط با برنامه ریزی منطقه ای و برنامه ریزی فضایی

شرح خدمات برنامه ریزی منطقه ای

بخش اول – تحلیل وضعیت و ساختار

فصل اول: تحلیل وضعیت استان

فصل دوم: تحلیل ساختار فضایی موجود

فصل سوم: توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونتگاه‌ها

فصل چهارم: ملاحظات ایمنی، دفاعی – امنیتی

فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات

بخش دوم – برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

فصل ششم: پیش‌بینی و آینده‌نگری

فصل هفتم: برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

فصل هشتم: مدیریت آمایش استان

بخش اول

تحليل وضعيت و ساختار

فصل اول: تحلیل وضعیت استان

✓ تحلیل موقعیت استان

✓ تحلیل پستی و بلندیها

✓ تحلیل حوضه ها و زیر حوضه های آبریز

✓ تحلیل موقعیت اقلیمی

✓ تحلیل زمین شناسی و منابع معدنی

✓ تحلیل محیط زیست

✓ تحلیل اجتماعی و فرهنگی

✓ تحلیل اقتصادی

✓ تحلیل سیاسی - اداری و سازمانی

فصل دوم: تحلیل ساختار فضایی موجود

تحلیل ساختار سکونتگاهی

- ✓ توصیف عناصر نظام سکونتگاهی
- ✓ پیچیدگی کارکردی و مرکزیت سکونتگاهها
- ✓ سلسله مراتب مکان های مرکزی

تحلیل سایر عناصر ساختار فضایی

- ✓ مناطق طبیعی
- ✓ سایر نواحی انسان ساخت

توزیع کارکردهای مختلف در سطح استان و الگوی ارتباط بین آنها

- ✓ کارکرد سکونتگاههای شهری
- ✓ کارکرد سکونتگاههای روستایی

فصل سوم: توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونتگاه‌ها

پیوندهای فیزیکی و شبکه خدمات حمل و نقل

پیوندهای اقتصادی

پیوندهای جمعیتی

پیوندهای اجتماعی-فرهنگی

پیوندهای خدماتی

پیوندهای تکنولوژیکی

نتیجه‌گیری و تحلیل پیوندها

فصل چهارم: ملاحظات دفاعی – امنیتی در آمایش استان

• تهدیدات ناشی از مخاطرات محیطی و محیط زیستی

• تهدیدات اقتصادی

• تهدیدات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی

• تهدیدات نظامی – امنیتی

• جمع بندی تهدیدات امنیتی – دفاعی

فصل پنجم : جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات

▪ تبیین سازمان فضایی موجود و ارزیابی توانایی‌ها و محدودیت‌های استان برای پاسخگویی به رسالت‌ها و مأموریت‌های تعیین‌شده برای استان

▪ تعارض و توازن بین نیازهای عناصر فضایی در استفاده از منابع موجود (منابع طبیعی، مالی و اعتباری، نیروی انسانی متخصص، انرژی)

▪ تعیین عدم تعادل‌های موجود در نظام فضایی (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، محیط زیستی، شهری-روستایی)

▪ ارزیابی (بازنگری) اهداف کلی و جهت‌گیری‌های توسعه و ارائه پیشنهاد به مراجع ذیربط

A close-up photograph of a fountain pen nib, likely a Montblaster Meisterstück, resting on a document. The document has a blue tint and contains some blurred text, including the words "from", "branch", "600 from", and "proper-". The pen nib is the central focus, pointing towards the upper right. A dark blue rectangular box is overlaid on the lower half of the image, containing the title in red Persian text.

مدلهای تحلیل منطقه ای

نخست شهری و شاخص چهار شهر

- مارک جفرسون

$$\frac{P1}{P2}$$

- شهر نخست چند برابر شهر دوم جمعیت داشته باشد

- کلارک

- شاخص چهار شهر

- نسبت شهر نخست به سه شهر بعدی (مجموعاً چهار شهر) $\frac{P1}{P2+P3+P4}$

- مهتا

$$\frac{P1}{P1+P2+P3+P4}$$

- نسبت شهر نخست به چهار شهر اول نظام شهری

– تطبیق شاخص چهار شهر مهتا با قاعده رتبه اندازه

– اگر بر اساس قاعده رتبه اندازه شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری اینگونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم و سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد، بنابراین نسبت شهر اول به مجموعه چهار شهر اول باید برابر ۴۸/۰ باشد

$$\frac{1}{1+5/0+33/0+25/0} = 48/0$$

– شاخص ۴۸/۰ عادی ترین و بهترین شکل برتری شهری خواهد بود

درجه نخست شهری در نظام شهری بر پایه شاخص چهار شهر

شاخص چهار شهر	نوع برتری شهری
۶۵/۰ تا ۱	فوق برتری
۶۵/۰ تا ۵۴/۰	برتری
۵۴/۰ تا ۴۱/۰	برتری مطلوب
کمتر از ۴۱/۰	حداقل برتری

سطح بندی سکونتگاه‌ها

• سکونتگاهها اعم از شهری و روستایی را با روشهای مختلف می توان سطح بندی نمود:

- (۱) روش شاخص گذاری
- (۲) روش اسکالوگرام دستی یا طیف بندی گاتمن
- (۳) روش شاخص مرکزیت
- (۴) امتیاز استاندارد شده
- (۵) تاکسونومی عددی
- (۶) تحلیل عوامل
- (۷) تحلیل خوشه ای

روش جمعیت به عنوان شاخص مرکزیت

روش جمعیت به عنوان شاخص مرکزیت

در این روش پس از تعیین جمعیت هر سکونتگاه در ناحیه مورد مطالعه این سکونتگاه‌ها را می‌توان طبقه‌بندی کرد.

بنابراین بر طبق این روش، جمعیت سکونتگاه تعیین‌کننده اهمیت نسبی آن سکونتگاه به حساب می‌آید. یعنی یک

سکونتگاه با جمعیت ۵۰۰۰ نفر دارای شانس بیشتری به عنوان محل احداث یک موسسه خدماتی است. در این روش

مقدار یا اندازه جمعیت منعکس‌کننده میزان نقش و کارکرد سکونتگاه در جوابگویی به سطح ارتباط‌های خدمات

رفاهی است.

روش کارکردی

در این روش، وجود تاسیسات اقتصادی، اجتماعی بیشتر در یک مکان موجب گرفتن امتیاز بالا در رده بندی مکان‌های مختلف یک منطقه می‌گردد. یک مکان به اندازه نقشی که قدرت جوابگویی به نیازهای گوناگون مردم را دارد و تعداد خدماتی که ارائه می‌دهد نمره‌های مثبت دریافت می‌کند. براساس جمع‌بندی این نمرات مثبت، سکونتگاه‌ها دارای مجموع نمرات متفاوتی می‌گردند که بر مبنای آن‌ها می‌توان مکان‌ها را طبقه‌بندی نمود و به هر کدام رتبه خودش را منتسب کرد.

**روش آماری نزدیکترین مجاورت به عنوان
راهنمایی
برای مکانیابی خدمات**

روش آماری نزدیکترین مجاورت به عنوان راهنمایی برای مکانیابی خدمات

روش مزبور شامل چند مرحله به شرح زیر است:

- (۱) با توجه به نقشه منطقه مورد مطالعه، فاصله هر مرکز سکونتی از نزدیکترین نقطه س مجاور، بدون در نظر گرفتن نظم و ترتیب، اندازه گیری شود. باید توجه داشت که در ه اندازه گیری ممکن است حالت جفت های بازتابی مطرح شود.

۲) تمام فواصل جمع زده شده و جمع کل بر تعداد اندازه گیریها تقسیم می شود تا از این

طریق ارزش مشاهدهای «Observed Value» بدست آید.

مجموع فواصل / تعداد اندازه گیریها = Dobs

«ارزش متوسط» برای توزیع تصادفی (DRan) با استفاده از فرمول زیر محاسبه می گردد:

$$DRan = 0.5 ((A/n)^{0.5})$$

در فرمول فوق:

A = مساحت منطقه بر حسب کیلومتر مربع

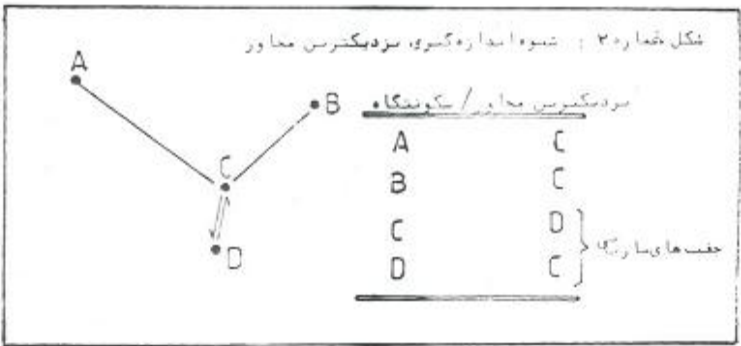
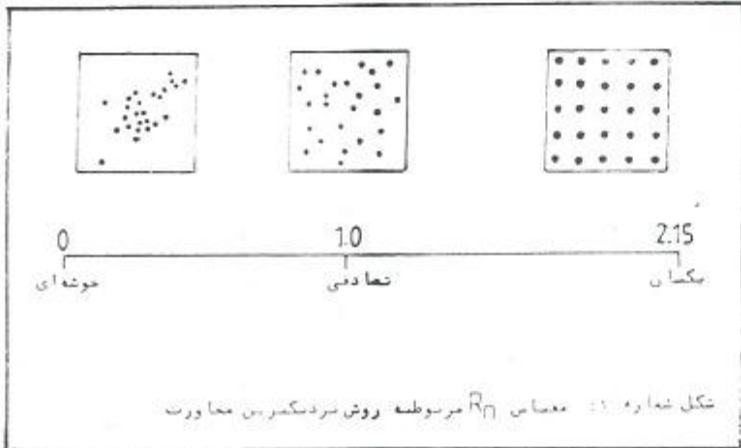
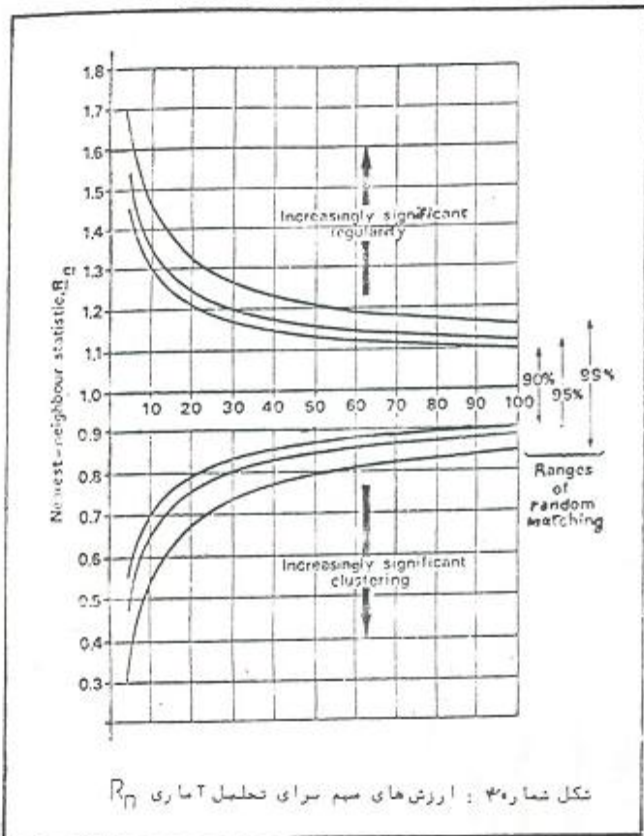
N = تعداد سکونتگاهها

۳) ضریب R_n (روش آماری نزدیکترین مجاورت) با بکارگیری فرمول زیر محاسبه گردد:

$$R_n = \text{Dobs.} / \text{DRan.}$$

به تصویر حاصل از مرحله شماره ۱ مراجعه و نتیجه بدست آمده تفسیر می شود.

به تصویر حاصل از مرحله شماره ۳ مراجعه و نتیجه حاصله برای پی بردن به معنی دار بودن از نظر آماری آزمایش می شود.

روش تجزیه و تحلیل متغیرها

روش تجزیه و تحلیل متغیرها

متغیرهایی که طی این روش برای سطح بندی سکونتگاهها انتخاب می شوند، عبارت اند

• جمعیت و تعداد خانوار ساکن

• محل بیشترین رفت و آمدها

• خدمات عمرانی و بهداشتی

• خدمات اجتماعی و فرهنگی

• خدمات ارتباطی

• خدمات تجاری

• کارگاهها و خدمات عمومی

برای انجام این روش، ابتدا جدولی که در آن نام سکونتگاهها به صورت عمودی نوشته می شود، تهیه شده و در سطر مقابل نام هریک، متغیرهای موجود در آن سکونتگاه مشخص می گردد. در انتهای سطرها، جمع تعداد متغیرهای هر سکونتگاه نوشته می شود.

در مرحله بعد، سکونتگاهها بر حسب جمع تعداد متغیر موجود در آنها دسته‌بندی و در جداول دیگری که نظیر جدول قبلی است، قرار داده می‌شوند. بدین ترتیب در جداول اخیر، تعداد سکونتگاههای واقع در هر دسته (از نظر جمع تعداد متغیرها)، متغیرهای در هر سکونتگاه و جمع تعداد هر کدام از متغیرهای موجود در هر دسته بدست می‌آید.

Originality Model مدل ویرژگی

Originality Model مدل ویژگی

مشخصات سرویسهای خدماتی هر مرکز در ماتریس ویژگی تنظیم گردیده است و سپس به طریق فرمول زیر محاسبه می شود.

$$O_j = \sum (n_{ij}/N_i) N_j$$

در رابطه فوق:

انواع سرویس

z مرکز جمعیتی

n_{ij} تعداد سرویسهای نوع i در مرکز جمعیتی z

N_i جمع کل سرویس نوع i در منطقه (تمام مراکز جمعیتی)

N_j جمع کل سرویسها در مرکز جمعیتی z

Centrality Model مدل مرکزیت

مدل مرکزیت Centrality Model

مدل ریاضی مربوط به محاسبه ضرایب مرکزیت را می‌توان در فرمول زیر خلاصه نمود:

$$CI = \sum_i (n_{ij} / N_i) R_i$$

در حالیکه:

i عبارت است از نوع خدمت مورد نظر

z مرکز جمعیتی

n_{ij} تعداد سرویس‌های نوع i در مرکز جمعیتی z

N_i جمع کل سرویس نوع i در منطقه

R_i ضریبی که به عنوان ارزش سرویس اختصاص داده شده است و بر حسب شاخص‌های منطقه‌ای تعیین می‌شود

روش آنالیز تاکسونومی

تشکیل ماتریس داده ها که در آن نام مکان ها در سطر و شاخص های توسعه در ستون های آن قرار می

تشکیل ماتریس استاندارد برای همسان سازی اطلاعات با استفاده از فرمول Z-Score

محاسبه و تعیین فواصل مرکب میان مکان ها در درون یک ماتریس متقارن و از طریق فرمول زیر :

$$D_{ab} = \sqrt{\sum (Z_{aj} - Z_{bj})^2}$$

تعیین کوتاه ترین فاصله (d_{ij}^*) در هر سطر ماتریس متقارن

محاسبه فواصل حد بالا (D^+) و حد پایین (D^-) برای تعیین مکان های همگن با استفاده از فرمول زیر:

$$D_{ij}^* = d_{ij}^* \pm 2 \text{sd}$$

$$d_{ij}^* \leq D_{ij}^*$$

$$d_{ij}^* > D_{ij}^*$$

حذف مکان های ناهمگن

تعیین مقدار ایده آل (Do_j) از ماتریس استاندارد

محاسبه سرمشق توسعه (Cio) از رابطه زیر

$$Cio = \sqrt{\sum (Zij - Doj)^2}$$

محاسبه درجه توسعه مکان ها

$$CO = Cio * 2Sio \rightarrow$$

$$di = Cio / CO \rightarrow$$

$$0 < Fi \leq 0.25$$

$$0.25 < Fi \leq 0.5$$

$$fi = di / d \quad Fi = \sum fj$$

$$3) 0.5 < Fi \leq 0.75$$

$$4) 0.75 < Fi \leq 1$$

روش اسکالوگرام

روش اسکالوگرام

برای تشکیل یک اسکالوگرام تنها اطلاعات ذیل مورد نیاز می باشد:

- لیست تمامی سکونتگاه‌های موجود در یک منطقه (شامل دهکده‌ها، سکونتگاه‌ها، شهرک‌های کوچک، متوسط و بزرگ)
- تعداد جمعیت هر سکونتگاه
- نقشه محل سکونتگاه‌ها
- لیستی که نشان‌دهنده وجود یا عدم وجود کارکردهای خدماتی، نهادها، تسهیلات،
- زیرساخت‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و غیره در هر یک از سکونتگاه‌ها باشد.

• برای ساختن یک اسکالوگرام باید مراحل زیر طی شود:

۱. جدول ماتریسی تهیه شود که در اولین ستون در سمت راست آن لیست سکونتگاهها

بر حسب تعداد جمعیت به ترتیب نزولی نوشته شود.

۲. در سمت بالای جدول ماتریس نوع خدمات یا کارکردها بر حسب تعداد فراوانی

به صورت نزولی از راست به چپ نوشته شود.

۳. خطوط عمودی و افقی ماتریس را ترسیم کنید تا برای هر کارکرد در هر سکونتگاه

یک چهارخانه تشکیل شود.

۴. وجود هر کارکرد یا خدمات را در جلو هر سکونتگاه با قرار دادن علامت * در داخل

چهارخانه مورد نظر مشخص کنید.

۵. پس از وارد کردن تمامی اطلاعات در جدول ماتریس، ستون‌ها و سطرها را مجدداً به شیوه‌ای مرتب و جابه‌جا کنید که تعداد مربع‌های (چهارخانه‌ای) خالی در قسمت بالای سمت راست جدول به حداقل برسد. برای اینکار باید یکبار سکونتگاه‌ها را براساس مجموع کارکردشان جابه‌جا کنید بطوریکه سکونتگاه‌های دارای بیشترین کارکرد در بالا و نقاط دارای کمترین کارکرد در پایین قرار گیرد، و یکبار دیگر نیز کارکردها را براساس مجموع هر کارکرد مرتب کنید، بطوریکه کارکردهایی که دارای بیشترین تعداد باشند در سمت راست جدول و کارکردهایی که دارای کمترین تعداد می‌باشند در سمت چپ قرار گیرند.

روش میزان سنج نهادی گاتمن

روش میزان سنج نهادی گاتمن

نحوه تهیه ماتریس این روش، بدین صورت است که در سطرهای ماتریس مذکور اسامی سکونتگاهها و در ستونهای آن خدمات موجود در سطح منطقه به تفکیک نوع سرویسی که ارائه می کند گذاشته می شود، تا جایگاه رقم مربوط به تعداد خدمات موجود در هر سکونتگاه (در نهایت چهار نوع اطلاعات) به دست آید. در این بررسی سلسله مراتب خدمات سکونتگاهها به شرح زیر انجام می پذیرد:

(الف) جمع انواع: تعداد سکونتگاههای دارنده یک نوع خدمت

(ب) جمع واحدها: تعداد کل یک نوع خدمت در سطح منطقه

(ج) جمع انواع امکانات: مجموع خدمات مختلف موجود در یک سکونتگاه (بدون در نظر گرفتن تعداد هر یک)

(و) مجموع امکانات: مجموع کل خدمات مختلف موجود در یک سکونتگاه

بر اساس اطلاعات ردیف اول و دوم، رتبه بندی خدمات صورت می گیرد و بر مبنای دو نوع بعدی سکونتگاهها درجه بندی

می شوند.

تحلیل روند شهرنشینی

- روند تغییرات جمعیت شهری استان

- روند تغییرات جمعیت شهری شهرستانها

- تغییرات سطح و حجم شهرنشینی

- نرخ رشد شهرنشینی

- گرایش جمعیت شهری

- مقایسه نرخ رشد شهرنشینی استان با کشور در دهه های ۴۵-۵۰

- استخراج تعداد و جمعیت شهرها در هر کدام از مقاطع سرشماری

- تفکیک شهرها به ۹ طبقه جمعیتی

- تحلیل روند تغییرات جمعیت در هر کدام از طبقات شهری

رتبه بندی شهرها بر اساس سلسله مراتب خدمات رسانی

در این بخش از هیچکدام از مدل‌های شرح خدمات استفاده نشده است در این جهت شناخت سطوح خدماتی شهرها ترکیبی از نقش اقتصادی شهرها سطح بندی جمعیتی شهرها و شناسایی پیوندهای خدماتی بین شهرهای همجو چهار سطح خدماتی به شرح زیر شناسایی شد:

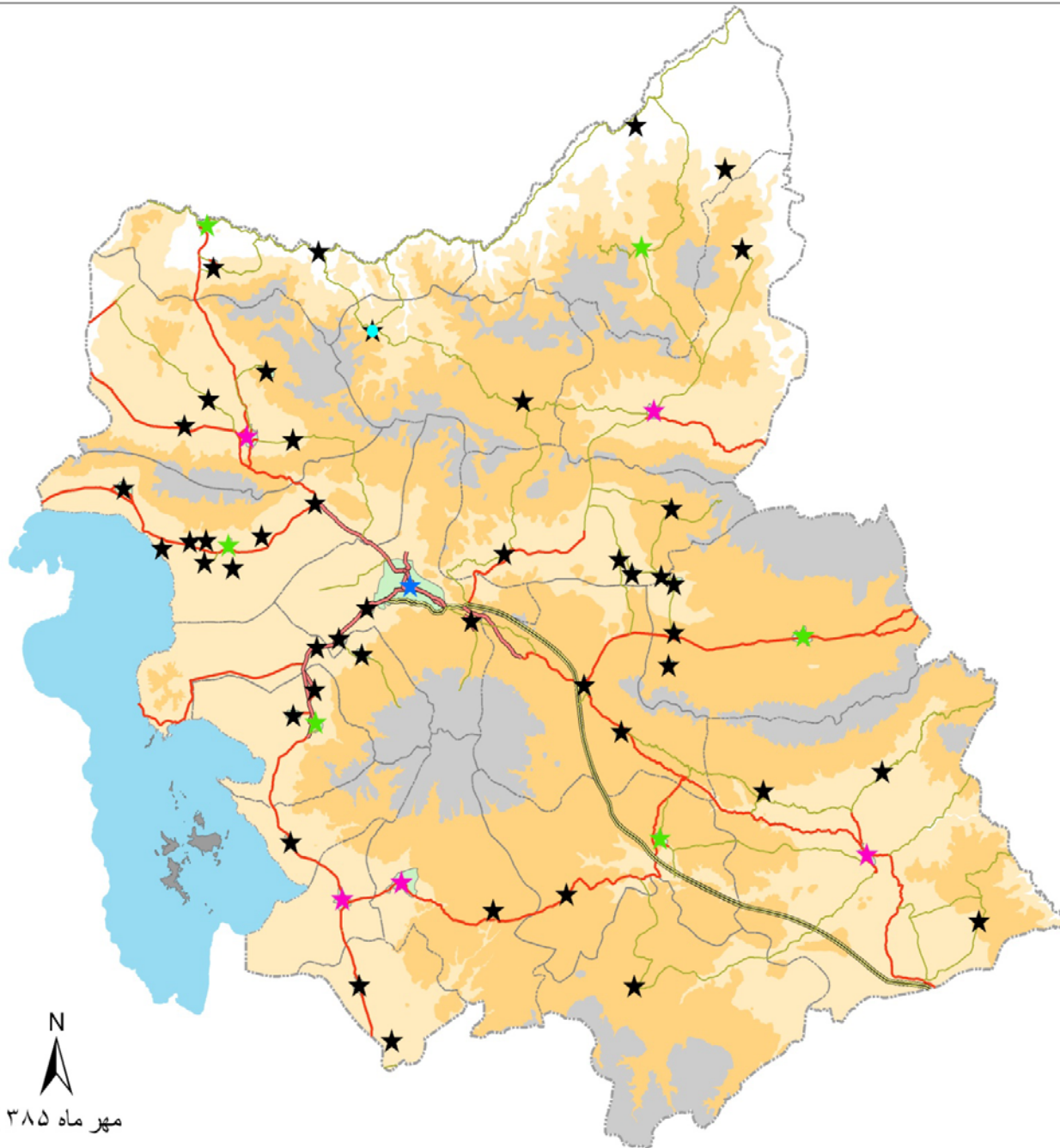
- ۱- سطح کلان منطقه ای: دارای کارکرد فرا استانی
- ۲- سطح منطقه ای: دارای کارکرد استانی
- ۳- سطح ۱: دارای کارکرد ناحیه ای
- ۴- سطح ۲: دارای کارکرد شهرستانی
- ۵- سطح محلی: خدمات رسانی روستاهای اطراف

سازمان مدیریت و برنامه ریزی
استان آذربایجان شرقی
طرح آمایش استان
گروه آمایش و GIS

عنوان نقشه:

نوع خدمات شهرهای استان

شماره نقشه: 1-2-2-2-1

راهنما

محدوده استان

محدوده شهرستان

دریاچه ارومیه

جزایر

راههای استان

راه اصلی

ازادراه

بزرگراه

راه اصلی

راه روستایی

راه فرعی

نوع خدمات

سطح خدماتی

خدمات محلی

سطح ۱

سطح ۲

ملی منطقه ای

0 10 20 40 Kilometers

مهر ماه ۱۳۸۵

تحلیل عوامل موثر بر شکل گیری نظام شهری

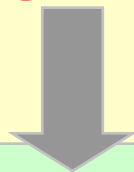
این بحث می تواند بخش مکمل تحلیلی با خود داشته باشد یعنی ما بعد از تحلیل عوامل موثر بر شکل گیری نظام شهری می توانیم اثر عوامل بر شکل گیری و توسعه شبکه شهری را هم با شاخص های آنتروپی و درجه کشش پذیری مورد بررسی قرار دهیم .

-تحلیل عوامل موثر بر شکل گیری نظام شهری عوامل جغرافیایی

-نحوه شکل گیری و توسعه شبکه شهری شاخص آنتروپی و کشش پذیری

عوامل موثر بر شکل گیری نظام شهری بیشتر متأثر از شرایط طبیعی محیط است و عوامل جغرافیایی در آن نقشی بیشتری دارند. شیوه کار در استان آذربایجان شرقی تاکید بر نحوه شکل گیری شهرها در بستر زمان است:

بر همین اساس ۵ عامل موثر در شکل گیری شبکه شهرها شناسایی شد

- الف: شکل گیری و توسعه شهرها در بستر شبکه های ارتباطی
- ب: شکل گیری و توسعه در بستر زمین های حاصلخیز
- ج: زمینه های تاریخی توسعه شهرها
- د: موقعیت جغرافیایی ویژه (شهر جلفا بعنوان منطقه آزاد تجاری صنعتی)
- ه: تبدیل روستا به شهر (۲۷ شهر از سال ۶۵ به بعد)

بعد از شناخت عوامل موثر بر شکل گیری نظام شهری باید
تاثیر این عوامل را نیز در تغییر و تحول نظام شهری مورد بررسی قرار
داد که در شرح خدمات توجه کافی به آن نشده است

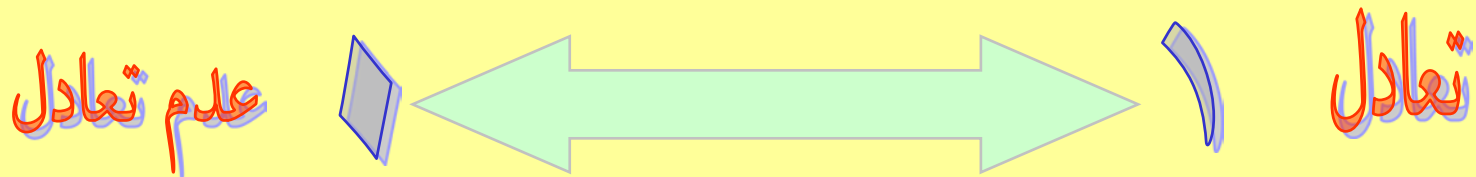
شاخص آنتروپی و شاخص کشش پذیری

شاخصهایی هستند که به ما کمک می کنند نحوه تغییرات نظام شهری را در طول زمان مورد بررسی قرار داده و بصورت جامع علل این تغییرات را در ارتباط با عوامل جغرافیایی مورد بحث قرار دهیم

Entropy index

شاخص آنتروپی

$$H = \sum_{i=1}^n P_i \log \frac{1}{P_i} = \sum -P_i \log P_i$$

در واقع نشان دهنده میزان نظم و تعادل در نظام شهری يك منطقه است

بررسی تاثیر مرکز استان بر مناطق پیرامون

$$D = \frac{d1:d2}{1 + \sqrt{p1/p2}}$$

روش تحلیل : مدل جاذبه

اطلاعات مورد نیاز : جمعیت شهرها و فاصله بین آنها

مقیاس انجام : جمعیت مراکز استانهای همجوار